

KLAIPĖDOS UNIVERSITETO

Humanitarinių mokslų fakulteto

Literatūros katedra

„LIETUVIŲ LITERATŪROS DRAUGIJOS PRANEŠIMŲ“ („MITTEILUNGEN DER LITAUISCHEN LITERARISCHEN GESELLSCHAFT“) KULTŪRINĖ- LITERATŪRINĖ REIKŠMĖ

The Cultural and Literary Value of the “Reports of
Lithuanian Literature Society“ (“Mitteilungen der
Litauischen Literarischen Gesellschaft“)

Magistro baigiamasis darbas

Autorius

Vadovas

MgL II k. stud. Irena Jonikaitė

doc. dr. Žavinta Sidabraitė

Klaipėda, 2015

SANTRAUKA

Jonikaitė I. Lietuvių literatūros draugijos pranešimų (Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft) kultūrinė-literatūrinė reikšmė. Literatūrologijos magistro studijų programos baigiamasis darbas. Darbo vadovė doc. dr. Ž. Sidabraitė, Klaipėdos universitetas: Klaipėda, 2015. – 59 p.

XIX a. pab.–XX a. pr. Mažoji Lietuva buvo veikiamą germanizacijos, o Didžioji Lietuva – rusinimo. Svetimų tautų kultūra ir kalbos darė neigiamą įtaką lietuviams. 1879 m. Tilžėje įsikūrė *Lietuvių literatūros draugija*, kuri domėjosi lietuvių kalba iš mokslinės pusės. Draugijos nariai rinko tautosakinę, literatūrinę ir istorinę medžiagą apie lietuvių kalbą ir kultūrą. Sukauptą informaciją skelbė draugijos periodiniame leidinyje *Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft (Lietuvių literatūros draugijos pranešimai)*, leistame 1880–1912 m. Grožinės literatūros tekstų publikacijos buvo vienas iš būdų, skatinusių mokslo, literatūros ir kultūros kilimą. Jose atsiskleidžia draugijos narių mokslinė, literatūrinė ir kultūrinė veikla. Magistro baigiamojo darbo tikslas – ištirti *Lietuvių literatūros draugijos* periodinio leidinio kultūrinę-literatūrinę reikšmę. Tyrimo objektas yra 303 leidinyje lietuvių kalba spausdinti grožiniai tekstai. Sugrupavus tekstus išsikelti uždaviniai – tai tautosakos, grožinės literatūros ir giesmių publikacijų analizavimas. Taikyti tyrimo metodai – *istorinis-aprašomasis, bibliografinis, interpretacinis*. Išanalizuotos periodinio leidinio tekstų publikacijos parodė, jog kai kurie tekstai buvo publikuojami pirmą kartą.

RAKTAŽODŽIAI: *Lietuvių literatūros draugija, Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft*, lietuvių liaudies dainos ir pasakos, istoriniai veikalai, eilėraščiai, epigramos, poema, mirusio išlydėjimo kalba, giesmės.

SUMMARY

Jonikaitė I. The Cultural and Literary Value of the Reports of Lithuanian Literature Society (*Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft*). Literary master's degree thesis. Doc. Dr. Ž. Sidabraitė, Klaipėda University: Klaipėda, 2015. – 59 p.

In 19th end–20th beginning century Lithuania Minor was influenced by germanization, and Lithuania Major – by russification. The cultures and languages of foreign people had a negative impact on Lithuanians. In 1879 was established The Lithuanian Literature Society in Tilžė, which was interested in Lithuanian language from the scientific side. The members of society were gathered the literary and historical material about the Lithuanian language and culture. The accumulated information was published in periodical publication The Reports of Lithuanian Literature (german *Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft*), which was authorized in 1880–1912. Literary works publications was one of the ways encouraged scientific, literary and cultural rise. The publications revealed the society members scientific, literary and cultural activities. The subject of this Master thesis is to investigate the cultural-literary value of periodical of The Lithuanian Literature Society. The research object is 303 in Lithuanian language printed literary texts. Work tasks – publications of folklore, fiction and psalms analyzing. Research methods – historical-descriptive, bibliography, interpretive. The texts publications analysis of periodical showed that some of the texts were published for the first time.

KEYWORDS: Lithuanian Literature Society, *Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft*, Lithuanian's folksongs and folktales, historical works, verses, epigrams, poem, deceased farewell speech, psalms.

TURINYS

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS.....	5
ĮVADAS.....	6
1. Tautosakos tekstų publikacijos.....	11
1.1. Pasakos atspindy – liaudies kūrybos savitumas.....	12
1.2. Dainuojantis žmogus – gyvosios tradicijos tęsėjas.....	22
2. Literatūrinių tekstų publikacijos.....	31
2.1. Istoriniai veikalai – tautos papročių siūlas.....	31
2.2. Vienintelė mirusiojo išlydėjimo kalba.....	37
2.3. Dionizo Poškos kūrybos publikacijos.....	38
2.4. Antano Strazdo eilėraštis <i>Kiškis</i>	43
2.5. Juozapo Želvavičiaus poema <i>Gesmes arba Poezija Kuniga Jozepa Želvovicz. Pirma Dalis: ape Seną Zokaną</i>	44
3. Giesmės.....	47
IŠVADOS.....	51
LITERATŪRA.....	53

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

- LB Lietuvos TSR bibliografija. 1985–1988. T. 1–2. Vilnius: Mintis.
- LLDK Lietuvių liaudies dainų katalogas. 1972–1986. T. 1–6. Vilnius: Vaga.
- LPTK Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas. 1999–2009. T. 1–4. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
- MLLG Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft. 1880–1912. Heft 1–31. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.

IVADAS

Nagrinėjamosios temos XIX a. pab.–XX a. pr. laikotarpis yra tarsi kova dėl savo tautos, kalbos ir kultūros išsaugojimo. 1795 m. įvyko trečiasis Abiejų Tautų Respublikos padalijimas, o nepriklausomybė buvo atgauta 1918 m. Po padalijimo Mažoji Lietuva liko Prūsijos sudėtyje, o Didžioji Lietuva atiteko Rusijos imperijai. Kitų tautų tradicijos ir kalbos neigiamai veikė lietuvių kultūrą. Kilo grėsmė išnykti lietuvių kalbai. Tačiau tai paskatino „išsaugoti tautą ir parengti ją sąmoningam nepriklausomam gyvenimui“ (Girdzijauskas J. 2001: 3).

„XIX amžiuje įsitvirtino nuomonė, kad svarbiausias tautos atributas yra kalba, kuri sudaro tautos etninės kultūros pagrindą“ (Girdzijauskas J. 2001: 3). Atsirado supratimas, kad reikia kalbą ne tik saugoti, kalbėti lietuviškai, bet ir kurti grožinę literatūrą lietuviškai. Tai lyg būdas priešintis kitų tautų neigiamam poveikiui. Gimtoji lietuvių kalba lietuviams buvo tarsi sustiprinimas prieš svetimtaučius.

XIX a. Didžiojoje Lietuvoje aukštuomenės sluoksnyje buvo jaučiamas stiprus lenkėjimas. „Lenkai norėjo konsoliduoti buvusius LDK gyventojus kovai prieš carizmą, todėl į lietuvių savarankišką veiklą žiūrėjo kaip į kenksmingą jėgų skaldymą“ (Girdzijauskas J. 2001: 4). Labiausiai lenkėjimui nepasidavė žemaičiai, jie aktyviai dalyvavo kultūriniame gyvenime. Rusija taip pat stengėsi paveikti lietuvius. Vyko rusinimas, o jam priešinosi jau sulenkėję bajorai. „Todėl caro valdžia stengėsi sunaikinti Lietuvos bajorus ir savo pusėn palenkinti valstiečius“ (Girdzijauskas J. 2001: 4). Po 1863–1864 m. Abiejų Tautų Respublikos sukilimo prieš Rusijos imperiją, Rusijos imperijos valdžia uždraudžia platinti lietuviškus leidinius lotyniškais rašmenimis. 1864 m. Vilniaus generalgubernatorius Michailas Muravjovas uždraudė rašyti tekstus lotyniškais raidėmis, įsigalėjo kirilica. Dėl Didžiojoje Lietuvoje galiojusio spaudos draudimo, nuo 1865 m. lietuviškos knygos pradėtos spausdinti Mažojoje Lietuvoje.

Mažosios Lietuvos lietuvių padėtis taip pat buvo nepavydėtina. XVIII a. pradžioje po maro, sunaikinusio didelę dalį Mažosios Lietuvos gyventojų, į jos teritoriją buvo atkelti kitataučiai kolonistai. O 1872–1876 m. Vokietijos imperijos kancleris Otas fon Bismarkas pradėjo germanizaciją, taip padėdamas kolonistams lengviau įsitvirtinti Mažosios Lietuvos teritorijoje.

Tokia yra XIX a. lietuvių situacija. „Nuomonė, kad lietuvių tauta neišvengiamai išnyks ir kad dėl to būtina kuo greičiau fiksuoti įvairias lietuvių kultūros apraiškas, XIX amžiuje ypač buvo paplitusi ir įsitvirtinusi Mažojoje Lietuvoje“ (Girdzijauskas J. 2001: 4).

Liūdną lietuvių kalbos padėtį dar XIX a. pradžioje ėmė taisyti Ksaveras Bogušas (Franciszek Ksawery Michał Bohusz). Jis „Varšuvos mokslo bičiulių draugijos [kuri veikė 1800–1832 m.] pavestas, lenkiškai parašė studiją *Apie lietuvių tautos ir kalbos kilmę*, kurioje išaukštino

lietuvių kalbos grožį ir nurodė jos reikšmę kitų kalbų tyrinėjimams“ (Čepienė I. 2008: 144). Jis skatino lietuvius rinkti tautosaką ir taip per ją įamžinti lietuvių kalbos grožį. Anot etnologės Irenos Čepienės, 1816 m. Vilniaus spaudoje pradėtos spausdinti instrukcijos, kaip reikia teisingai rinkti tautosakinę ir etnografinę medžiagą. Šis žingsnis palengvino ir susistemino tautosakos rinkėjų darbą.

Istorikė Silva Pocyte pastebi, kad net iki Nepriklausomybės atkūrimo buvo mažai skiriama dėmesio Mažosios Lietuvos kultūrinių vertybių fiksavimui. „Per kelis šimtus metų Mažojoje Lietuvoje sukurtos dvasinės ir materialiosios vertybės buvo traktuojamos kaip svetimi, vokiška ir protestantiška dvasia persunkti elementai. Tokia oficiali nuostata nesudarė galimybės saugoti krašto kultūrinį palikimą, todėl jis savaime nyko arba neretai buvo sąmoningai naikinamas“ (Pocyte S. 2006: 15). Galima teigti, kad Mažosios Lietuvos kultūros svetimumą Didžiajai Lietuvai galėjo lemti skirtinga šių teritorijų religija.

„Kultūriniame gyvenime vadovautasi tokiu principu: žlugo valstybė, tai neleiskime žūti tautai, o tautą gali išgelbėti jos kultūra“ (Girdzijauskas J. 2001: 13). Lietuvių kalbos ir kultūros likimu susirūpino *Lietuvių literatūros draugija* (vok. *Litauische Literarische Gesellschaft*), kuri veikė 1879–1923 m. Ji „išsiplėtojo iš 1873 Tilžėje įkurto *Lietuvių ratelio*“ (Kaunas D. 2008: 173). Draugijos įkūrimą lėmė moksliniai interesai užfiksuoti lietuvių kalbą kol ji neišnyko dėl germanizacijos keliamo pavojaus. Draugijos nariai lietuvių kalbą fiksavo rinkdami kalbinę, istorinę, etnografinę informaciją apie lietuvių kultūrą. „Kitataučiai mokslo žmonės lietuvius dažnai laikė mirstančia tauta, tad į jų kalbos ar etnografijos faktus žiūrėjo kaip į muziejinę vertybę, teužfiksuotiną ir saugotiną nuo išnykimo“ (Vanagas V. 1994: 54). Draugiją įkūrė 15 inteligentų (garsiausi Adalbertas Becenbergeris (Adalbert Bezenberger), Eduardas Gizevijus (Eduard Karol Samuel Gisevius), Georgas Neselmanas (Georg Heinrich Ferdinand Nesselmann)). Pirmasis draugijai vadovavo Karlas Rudolfas Jakobis. Didelis *Lietuvių literatūros draugijos* narių skaičius (1897 m. – 115 narių, 1908 m. – 228 nariai) parodo, kad ji buvo populiari, nariams rūpėjo lietuvių kalbos fiksavimas ir išsaugojimas.

Lietuvių kalbotyra, etnografija, tautodailė, istorija buvo pagrindinės sritys, sudariusios draugijos interesų branduolį. Tai pažymima draugijos statute. Draugijos nariai tyrė tarmes, rinko ir užrašinėjo lietuviškus žodžius ir tautosakinius vienetus, rinko ir saugojo senoviškus daiktus, rengė lietuvių liaudies dailės parodas, siekė skleisti sukauptą informaciją, o ne tik saugoti archyvuose. „Dažnai Tilžėje buvo šaukiami draugijos posėdžiai ir susirinkimai, kuriuose apie visą čia pažymėtą [draugijos] pasidarbavimą plačiai buvo referuojama ir diskutuojama“ (Brakas A. 1937: 122). Jų sukauptą informaciją galėjo naudotis kiekvienas lietuvių kalba ar kultūra besidomintis asmuo, tačiau interesantų nebuvo gausu, daugiausia domėjosi mokslininkai.

Nuo 1898 m. pirmininko pareigas užėmė profesorius Aleksandras Kuršaitis (Alexandrer Theodor Kurschat), draugijai jis vadovavo iki jos uždarymo 1923 m. Jis Tilžės gimnazijoje mokė lietuvių kalbos, rinko etninę, folklorinę, kalbinę medžiagą, rašė lietuvių-vokiečių kalbų žodyną. A. Kuršaitis ilgiausiai ėjo pirmininko pareigas.

Nuo 1905 m. draugija turėjo savo nuolatinį centrą. Tokia vieta buvo *Tilžės Pramonės parodos* ir *Lietuvių literatūros draugijos* lėšomis Jokūbinės parke (Tilžėje) pastatytas *Lietuvių namas*. Jame vyko draugijos narių organizuojamos lietuvių liaudies dailės parodos, pardavinėjami lietuviški dirbiniai, kurie davė pelną draugijai.

Lietuvių literatūros draugijos biblioteka pradėjo formuotis nuo buvusio *Lietuvių ratelio* palikimo. D. Kaunas, tyrinėjęs draugijos biblioteką, teigia, kad draugija „kreipėsi į visuomenę ir savo narius su prašymu paremti biblioteką“ (Kaunas D. 1987: 85). Tyrinėtojas šią biblioteką pavadino pirmąja Mažosios Lietuvos lietuviška biblioteka. Dėl joje buvusių, su lietuvių kalba susijusių, mokslinių knygų buvo galimybė domėtis lietuvių kalba iš mokslinės pusės. Bibliotekoje laikytų knygų katalogas parodo, kad turėtos knygos buvo labai įvairių žanrų – tai lietuviški tekstai, latviški tekstai, kalbotyra, etnografija, kultūros istorija, geografija ir topografija, istorija, gamtos mokslai, biografijos, literatūros istorija, rankraščiai, moksliniai žurnalai, grožinė literatūra. Pasak D. Kauno, draugijos „uždarymo išvakarėse bibliotekoje buvo apie 2000 tomų“ (Kaunas D. 1987: 86).

Draugija iširo dėl narių nevieningumo, politikų kišimosi, įsitraukimo į Kaune atsiradusias naujas mokslo ir kultūros įstaigas, „dauguma jos entuziastingų steigėjų mirė ar išsikėlė gyventi į kitas Vokietijos sritis“ (Milius V. 1993: 48). Nepaisant to, draugija „pakėlė į aukštesnį profesinį lygmenį lietuvių kultūros tyrinėjimus, padėjo pagrindus naujųjų laikų lituanistikai“ (Girdzijauskas J. 2001: 71). Anot kalbininko Zigmo Zinkevičiaus, draugija savo veiklos nesiejo su tautinio atgimimo idėjomis, jai „rūpėjo tik mokslo reikalai. Ji nekėlė uždavinio žadinti nykstančios tautos, gaivinti jos kalbos“ (Zinkevičius Z. 2008: 219). Z. Zinkevičiaus nuomone, draugijai buvo svarbūs tik moksliniai interesai lietuvių kalbos atžvilgiu.

Kalbos išsaugojimui reikšmės turėjo straipsnių apie lietuvių kalbą ir lietuvių papročius, publikavimas, grožinės literatūros kūriniių skelbimas draugijos leidinyje *Mitteilungen der Litauischen Literarischen Gesellschaft (Lietuvių literatūros draugijos pranešimai)*, (toliau MLLG). Leidinys ėjo 1880–1912 m. „Skirtingai nei kitos humanitarinės krypties draugijos, įsisteigusios Rytų Prūsijoje XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje *Lietuvių literatūros draugija* ne tiek gynė lietuvių ir lietuvių kalbos pilietines teises, kiek aktyvino mokslo, literatūros ir kultūros plėtotę“ (Aleknavičienė O. ir kt. 2013: 120). MLLG leidinys buvo viena iš priemonių, padėjusių

skatinti mokslo, literatūros ir kultūros kilimą. Šio leidinio publikacijose atsispindi draugijos narių mokslinė, literatūrinė ir kultūrinė veikla.

Informacija apie *Lietuvių literatūros draugiją* randama jos periodiniame MLLG leidinyje. Jame paskelbti draugijos įstatai, narių sąrašai, publikuojami straipsniai, daugiausia etnologijos ir kalbotyros temomis, metiniai pranešimai apie draugijos veiklą bei grožinės literatūros kūriniai. Leidinys ėjo 1880–1912 m., iš viso išleistas 31 sąsiuvinis. MLLG buvo leidžiamas kartą per metus Heidelbergo universiteto Karlo Vinterio (Carl Winter) knygyno Vokietijoje. Beje, K. Vinteris buvo draugijos narys. Leidinio redaktorius buvo A. Kuršaitis. Šį leidinį nemokamai gaudavo kiekvienas draugijos narys, o likusiais prekiaavo knygynas, bet rinka nebuvo plati (Kaunas D. 1996: 484).

Šis leidinys dėl savo mokslinės specifikos buvo skirtas inteligentams ir mokslininkams. Moksliniai leidinio straipsniai yra parašyti vokiečių kalba, o lietuvių literatūros grožiniai kūriniai – lietuvių kalba. Vokiečių kalba rašyti tekstai sudaro didžiausią MLLG visų spausdinamų tekstų dalį. Remiantis MLLG spausdintų straipsnių antraštėmis galima juos suskirstyti į tam tikras kategorijas: etnologiniai straipsniai, kalbotyros straipsniai, knygų apžvalgos ir pan. Taip pat buvo skelbiami draugijos narių ir bibliotekai dovanojamų knygų sąrašai. Didžiosios dalies straipsnių autoriai buvo draugijos nariai: A. Kuršaitis, A. Becenbergeris, K. Jakobis, E. Volteras. Iš viso MLLG leidinyje paskelbta 303 grožinių tekstų, kai kurie dar yra išversti į vokiečių kalbą. Tekstai priskiriami šioms grupėms: 263 tautosakiniai tekstai, 22 literatūriniai tekstai, 18 giesmių tekstų. Keletas tekstų turi vokišką pavadinimą, tačiau pats kūrinys išspausdintas lietuvių kalba. Nagrinėjant MLLG leidinio kultūrinę-literatūrinę svarbą „turime aiškiai suvokti, kad Klaipėdos krašto kultūrinėje ir mentalinėje erdvėje susiduriame su vienos tautos dviem kultūrom, brendusių skirtingomis politinėmis ir religinėmis sąlygomis, sankirta“ (Baublys A. 2006: 252–253). Toks suvokimas reikalingas dėl to, kad leidinys, spausdindamas Mažosios Lietuvos ir Didžiosios Lietuvos autorių, tautosakos užrašytojų tekstus, apjungė dvi istoriškai skirtingai susiformavusias kultūras.

Lietuvoje MLLG leidinio visi sąsiuviniai (susegti į 6 tomų knygas) yra saugomi Nacionalinėje Martyno Mažvydo bibliotekoje Vilniuje. Kai kurie sąsiuviniai yra Lietuvių literatūros ir tautosakos institute Vilniuje. Pirmieji 18 MLLG sąsiuvinių yra skaitmeninės formos, kurie įkelti į Virtualią elektroninio paveldo sistemą (www.epaveldas.lt).

Darbo objektas – MLLG 1880–1912 m. spausdinti 303 lietuvių grožinės literatūros tekstai.

Darbo tikslas – ištirti *Lietuvių literatūros draugijos* MLLG leidinio tautosakos ir grožinių tekstų publikacijų reikšmę lietuvių kultūroje ir literatūroje.

Darbo uždaviniai:

- 1) ištirti tautosakos tekstų publikacijas;
- 2) išanalizuoti literatūrinių tekstų publikacijas;

3) aptarti giesmių publikacijas.

Tyrimo metodai. Aptariant *Lietuvių literatūros draugijos* periodiniame leidinyje publikuotus lietuvių grožinės literatūros tekstus naudotasi *istoriniu-aprašomuoju* ir *bibliografiniu* metodais. *Interpretaciniu* metodu remiamasi analizuojant draugijos grožinių kūrinių pasirinkimo motyvus.

Temos aktualumas. Dar nėra tyrinėta *Lietuvių literatūros draugijos* MLLG leidinyje spausdintų grožinės literatūros kūrinių kultūrinė-literatūrinė reikšmė.

Literatūros apžvalga. Šiame darbe nagrinėjant lietuvių liaudies pasakas daugiausia remtasi etnologės Bronislavos Kerbelytės išleistomis knygomis. Mokslininkė išsamiai atskleidžia liaudies pasakos elementariųjų siužetų reikšmes knygose *Lietuvių tautosakos kūrinių prasmės* (2011) ir *Liaudies pasakos prasmė* (2005). Didžiausias jos nuopelnas tautosakai – tai sudarytas *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas* (1999-2009). Liaudies dainų tyrimas pasinaudota etnologo Donato Saukos moksline medžiaga – *Lietuvių tautosaka* (2007). Iš literatūrinių tekstų publikacijų pusės, didžiausi MLLG leidinyje publikuoti tekstai yra Simono Daukanto istoriniai veikalai. Aprašant jo kūrybą pasitelkti istoriko Vytauto Merkio straipsnisi ir monografija apie S. Daukantą – *Simonas Daukantas* (1991). Evangelikų liuteronų giesmių tyrimams naudotasi humanitarinių mokslų daktarės Dainoros Pociūtės-Abukevičienės knyga *XVI–XVII a. protestantų bažnytinės giesmės: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Prūsų Lietuva* (1995) bei Mažosios Lietuvos ir Klaipėdos krašto muzikinės kultūros tyrinėtojos, profesorės Daivos Kšanienės monografija *Muzika Klaipėdos krašte* (1996).

1. Tautosakos tekstų publikacijos

Tautosakos tekstų publikacijoms priskiriami 263 tekstai – 32 pasakos ir 231 daina (41 daina publikuojama kartu su natomis). Folkloristas Stasys Skrodenis apie XIX–XX a. laikotarpio požiūrį į tautosaką kalba taip: „nors dėl prievartos, kurią istorija mums dosniai dalino XIX a. pabaigoje, palyginti nedaug liko duomenų apie įvairių tautosakos žanrų gyvavimą, nedaug tos tautosakos ir teužrašyta. XX a. pradžioje imtasi šio darbo, tačiau jis nebuvo planingas ir visada kvalifikuotas. Taigi praradimų būta apščiai“ (Skrodenis S. 2010: 262). Tautosakos praradimų siekė išvengti *Lietuvių literatūros draugija*, publikuodama lietuvių liaudies pasakas ir dainas. Etnologė Auksuolė Čepaitienė pastebi, kad kitose šalyse savojo krašto tautosaka jau buvo užrašinėjama. „Pažymėtina, kad Lietuvos etnologijos ir etnografijos tiriamasis dėmesys savai valstietiškajai kultūrai nėra unikalus, bet būdingas daugeliui Vidurio, Rytų ir Vakarų Europos šalių“ (Čepaitienė A. 2011: 71). Tautosaka yra neatsiejama, lydimoji papročių dalis, kurie „suprantami kaip galintys pateikti žinių apie pirmykštes tradicijas, atskleisti tautos istoriją, jos evoliuciją ir ryšį su senosiomis tautomis“ (Čepaitienė A. 2011: 82). Draugija taip pat į tautosaką žvelgė kaip į istoriją siekdama pažinti lietuvių tautą, suprasti jos kalbinį savitumą.

„Lietuvių folkloru, kaip menine vertybe, iš esmės imta domėtis tik XIX a. pradžioje“ (Kerbelytė B. 1981: 7). Anot B. Kerbelytės tautosaką rinko įvairaus pasirengimo, dauguma pavieniai, asmenys: mokslininkai, inteligentai, amatininkai ir rašto pradmenis pažinę valstiečiai. Tautosaka buvo domimasi įvairiapusisškai. Ji „buvo renkama kaip kalbinė medžiaga, kaip priemonė tautos istorijai, papročiams bei mitologijai pažinti, kaip didelė estetinė vertybė“ (Kerbelytė B. 1981: 9–10). Dėl tokių pačių priežasčių tautosaka buvo įdomi ir *Lietuvių literatūros draugijai*.

Etnologė Marija Radauskienė pastebi, kad nuo XIX a. vidurio „keitėsi požiūris į tautosaką <...> įsigalėjus lyginamajai kalbotyrai. Padidėjo dėmesys tautosakos studijoms, moksliniam jos pateikimui. Į šį darbą įsijungia ir nemažas skaičius autoritetingų svetimtaučių. Kuriasi mokslinės draugijos“ (Radauskienė M. 2005: 38–48). Viena iš mokslinių draugijų, kurios nariams rūpėjo tautosakos mokslinė vertė, buvo *Lietuvių literatūros draugija*. O liaudies dainų tyrinėtoja Jurga Sadauskienė dainas įvardija kaip priemonę tautiniam vieningumui išreikšti. „Emocijos XIX a. antrosios pusės–XX a. pradžios folkloristikoje svarbios ne pačios savaime, o kaip tautos vieningumo kriterijus. Autoriai, anuomet nepabrėžę jausmų, tokie kaip broliai Juškos, Jonas Basanavičius ar Liudas Gira, dainas aukštino dėl jų istorinių duomenų, turėjusių pagrįsti šlovingąją tautos praeitį“ (Sadauskienė J. 2014: 32–33). *Lietuvių literatūros draugija* taip pat turėjo mokslinių interesų lietuvių liaudies tautosakos atžvilgiu. Draugija „lietuvių etnografinius tyrinėjimus ypač vertino kalbotyros požiūriu, šitai juos įtvirtindami tarptautinėje mokslo erdvėje“

(Čepaitienė A. 2013: 59). Humanitarinių mokslų daktaras Ambraziejus Jonynas papildo, kad jau XVIII a. „į tautosaką žiūrėta kaip į taisyklingos, gražios lietuvių kalbos šaltinį“ (Jonynas A. 1984: 301). MLLG leidinyje buvo publikuojami įvairių etnografinių regionų tautosakos tekstai, kurie leido pažinti lietuvių kalbos dialektologines ypatybes XIX a. pab.–XX a. pr. mokslininkams.

1.1. Pasakos atspindys – liaudies kūrybos savitumas

Terminas *pasaka* „į raštų kalbą atėjo XIX a. pr. pasirodant pirmiesiems tautinio sąjūdžio daigams, kai žemaičių švietėjai, susirūpinę lietuvių kalbos gaivinimo, o kartu ir didaktinėmis problemomis, atkreipė dėmesį į liaudies kūrybą“ (Radauskienė M. 2005: 38–48). Pasaka yra „liaudies terminas, vartojamas folkloristikoje, kuriuo vadinami tradiciniai, plintantys žodžiu, vieno pasakotojo sekami, pamokantys ir teikiantys pasigėrėjimo, netikroviško turinio kūriniai“ (Kerbelytė B. ir kt. 2001: 372). Tautosakos tyrinėtojas Donatas Sauka į pasaką žvelgia iš meninės pusės: „Pasaka – tai meninis organizmas, kanonizuotas, abstrahuotas nuo konkretaus asmens įspūdžių“ (Sauka D. 2007: 174). Kaip matyti *pasakos* terminas yra apibrėžiamas įvairiapusiškai.

Pasakos struktūra yra panaši kaip ir autorinio literatūrinio teksto. „Pasaka <...> turi fabulą su savo poetika: su veiksmo eigos komponavimo būdais, pasakojimo intonacija, ritmu, stilistinėmis priemonėmis“ (Sauka D. 2007: 206). Pasakos centre – dažniausiai žmogus. Pasakos „kūrinio metmenis sudaro schematinis karkasas, perimamas iš pasakos į pasaką: draudimai (tabu), pabaisos, neįveikiami uždaviniai, žvėrys pagalbininkai, stebuklingi daiktai“ (Sauka D. 2007: 207). Lietuvių liaudies pasaka yra grožinės literatūros prozos dalis. Tautosakininkė Bronislava Kerbelytė pastebi, kad pasakomis išreiškiamos moralinės normos: „herojų poelgių semantika ir yra tas branduolys, kuris išliko pritaikant kūrinis prie kintančių gyvenimo sąlygų“ (Kerbelytė B. 2011: 13). Pasaka yra tarsi užšifruota didaktika.

„Pasakos, sakmės kartu su kitomis gyvu žodžiu plintančiomis folkloro formomis ilgus amžius buvo veiksminga patirties kaupimo, saugojimo ir perdavimo priemonė. <...> Įsitvirtinus naujai žmonijos kultūros raidos pakopai – rašto kultūrai, universalios paskirties folkloro kūrinių, tarp jų ir pasakų, vaidmuo sumenkėjo“ (Kerbelytė B. 2011: 14). Pasakomis (ir visa tautosaka) pradėta domėtis romantizmo laikotarpiu dėl sustiprėjusios tautosakos reikšmės nacionaliniam tapatumui išreikšti. Lietuvių liaudies pasakas pirmasis išspausdino S. Daukantas rinkinyje *Pasakos masių* (1835). Mažosios Lietuvos pasakojamosios tautosakos rinkinį pirmasis išleido Augustas Šleicheris (August Schleicher), (*Litauisches Leserbuch und Glosar*, 1857).

Lietuvių liaudies pasakos, spausdintos MLLG, yra įvairių žanrų: stebuklinės, žvėrių, buitinės, sakmės, padavimai. Taip pat dalis pasakų yra parašytos tarmiškai. Draugija, spausdindama

tarmiškus tekstus, įvykdo vieną iš savo tikslų – fiksuoti gyvąją lietuvių kalbą. „Pasakų fantastiškumas, jų kompozicijos darnumas, kalbos grožis pastebimi iš karto. Tai padeda pasakas išskirti iš kitos liaudies prozos ir vertinti jas kaip meno kūrinius“ (Kerbelytė B. 2005: 100). Kita galima pasakų publikavimo priežastis – bendras folklorinės atminties vaizdinio sudarymas. Ši priežastis galėtų paaiškinti, kodėl tiek pasakos, tiek dainos buvo publikuojamos iš įvairių etnografinių regionų neapsiribojant Mažąja Lietuva, kurioje buvo įsikūrusi *Lietuvių literatūros draugija*. Etnologė Radvilė Racėnaitė, folklorinės atminties sakmių tyrimuose pastebi, jog „tradicinis folkloras pačiomis savo ištakomis ir prigimtimi yra neatsiejamai susijęs su folklorine atmintimi. <...> ką primena ir prisimena tradicija, tą prisimena ir pavienis žmogus – tautosakos tekstų pateikėjas“ (Racėnaitė R. 2013: 113). Kiekvieno tautosakos pateikėjo tekstai yra siužetais, herojais, meniškumu panašūs į kito pateikėjo tekstus. Panašumai padeda susidaryti bendrą tautosakos vaizdą.

Tautosakininkas Jonas Basanavičius, pristatydamas savo sudarytus liaudies pasakų rinkinius, trumpai rašo apie XIX a. pasakų publikacijas. „Iš Didžiosios Lietuvos pirmas – kiek žinau – liet. pasakas randame užrašytas lenkiškai Siemensi`o veikalėlyje *Podania polskie, russkie i litewskie* (Poznan, 1845) ir Liud. Jucevičiaus knygoje *Litwa* (Wilno, 1846). Pastaraisiais metais Žemaitijoje pasakas rinko: Ed. Veckenstedt`as (*Die Mythen, Sagen u[nd] Legenden der Žemaiten*. Warszawa, 1894), F. Koncevičius (*Mittheilungen der lit[auischen] Gesellschaft*), J. Šliūpas ir k.“ (Basanavičius J. 1902: 5).

Europoje pirmasis pasakas pradėjo klasifikuoti suomių folkloristas Antti Aarne, pagal jo 1910 m. sudarytą pasakų klasifikaciją buvo sudaryti kitų tautų liaudies pasakų klasifikavimo metodai. 1928 m. amerikiečių folkloristas Stithas Thompsonas papildė Antti Aarne`s klasifikaciją naujais siužetų tipų aprašymais. „Taip A. Aarne`s pasiūlyta pasakų klasifikacija tapo 1961 m. gerokai papildyto tarptautinio A. Aarne`s-S. Thompsono pasakų tipo katalogo (AT) pagrindu“ (Kerbelytė B. 1999: 7). Tokia klasifikacija remiamasi ir XXI a.

„Lietuvių pasakojamos tautosakos kūrinių – visų žanrų pasakų, sakmių bei anekdotų – užrašyta apie 100 tūkstančių variantų“ (Kerbelytė B. 1999: 7). Pasakas tyrinėti – išskirti jų žanrus, rasti kūrinių variantus – bandė pirmieji pasakų leidėjai, tokie kaip J. Basanavičius ir J. Balys. Daugiausia pasakų (85 000 tekstų) susistemino tautosakininkė Bronislava Kerbelytė.

Lietuvių liaudies pasakos yra įtrauktos į B. Kerbelytės sudarytą *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogą* (1999–2009), kurio pagrindas – lietuvių pasakojamosios tautosakos kartoteka. Katalogo tikslas – „atskleisti lietuvių pasakojamosios tautosakos žanrų sistemą, parodyti kiekvieno žanro kūrinių įvairovę, jų variavimą, kiekvieno kūrinių ir jo versijų užrašytų variantų kiekį bei išsidėstymą Lietuvos etnografiniuose regionuose, nurodyti tekstų šaltinius“ (Kerbelytė B. 1999: 8).

Tai pagrindinė medžiaga lietuvių liaudies pasakų tyrinėjimams. Katalogą sudaro 4 tomai. Kartoteka yra sudaryta iš specialių kortelių, kuriose tam tikra tvarka surašyti duomenys apie pasaką. Kortelėse yra įtraukta informacija apie teksto šaltinius, užrašymo vieta, metai, užrašytojas bei pateikėjas, išsamiai atpasakotas teksto turinys, pažymima, ar yra eiliuotų intarpų, išvardijami kūrinio personažai, parašoma konkreti įvykio vieta, kuri minima pasakoje, nurašytas šaltinyje esantis teksto pavadinimas.

Į B. Kerbelytės katalogą įtrauktos pasakos yra autentiški pasakojimai. Neįtraukti literatūriškai apdoroti tekstai, kurie turi autorystę. „Sisteminti visi variantai, užrašyti nuo 1835 iki 1960 m.“ (Kerbelytė B. 1999: 12). Visa medžiaga suklasifikuota į tris grupes: pasakos, sakmės, anekdotai. Pagal žanrinę klasifikaciją pasakos suskirstytos pagal A. Arane' s sudarytą klasifikaciją, kurios principas – „pasakų siužetų tipų išskyrimas ir jų žymėjimas numeriais“ (Kerbelytė B. 1999: 13). Tad kiekvienos pasakos pagrindinis siužetas, ne variantas, turi savo numerį. Ši A. Arane' s idėja lėmė pasakų tyrinėjimo kryptis „atsirado galimybė palyginti tam pačiam tipui priskirtas įvairių tautų pasakas, tyrinėti pasakų repertuarus; siužetų numeriai tapo visiem suprantamais kūrinų simboliais“ (Kerbelytė B. 1999: 14).

Kataloge atsispindi atlikta visų pasakų siužetų tekstų analizė pagal šiuos kriterijus: išskirti elementarūs siužetai (tai teksto fragmentai, kuriuose vaizduojamas personažų susidūrimas), analizuojama kiekvieno elementariojo siužeto struktūra ir siužetas interpretuojamas semantiškai, aprašoma siužeto struktūra, išskiriamas svarbiausias elementarusis siužetas, nustatomas jo struktūrinis-semantinis tipas, teksto makrostruktūra. Kataloge prie kiekvieno pasakos siužeto nurodomas teksto šaltinis ir variantų skaičius. MLLG leidinio pasakų publikacijos šiame darbe aptariamoms remiantis *Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogo* (toliau – LPTK) sukaupta informacija.

Kristupo Jurkšaičio užrašytos 2 žvėrių pasakos publikuojamos, 1883 m. 7 MLLG sąsiuvinyje (p. 48–52). MLLG leidinyje nurodoma, jog šios pasakos yra parašytos Galbrasčių kaimo šnekta. Pasakos vadinasi *Paukszczu Karalus* ir *Dangus griūwa*. Greta lietuviško teksto pateikiami pasakų vertimai į vokiečių kalbą.

K. Jurkšaitis (1852–1915) buvo „Mažosios Lietuvos tautosakos rinkėjas, spaudos darbuotojas, vertėjas, kalbininkas, evangelikų liuteronų kunigas“ (Sabaliauskas A. 2000: 676). Tautosakininkas gimė Galbrasčiuose, Ragainės apskrityje. Jis „išleido *Litauische Märchen und Erzählungen*, 1898 [Lietuviškos pasakos ir pasakojimai]. Tai daugiausia K. Jurkšaičio giminėje surinkta (užrašyta tarmiškai ir sukirčiuota) tautosaka su vertimais į vokiečių kalbą“ (Sabaliauskas A. 2000: 677).

Pasakai *Dangus griūva* suteiktas AT 2033 tipo numeris, tipo pavadinimas – *Dangus griūva*. Ji priskirta formulinių pasakų žanriniam skyriui. Pasakos tipas turi 25 variantus ir 1 kontaminuotą variantą (tai kelių ir savarankiškai egzistuojančių siužetų junginiai). LPTK prie pasakų tipo *Dangus griūva* nurodomuose šaltiniuose nėra įtraukta MLLG leidinio nuoroda. Vadinas, katalogo sudarytoja B. Kerbelytė šios pasakos publikacijos neįtraukė į katalogą. LPTK nurodoma, kad pasakos tipo tekstai, pagal paplitimą, yra užrašyti visoje Lietuvoje. Šaltiniai rodo, kad panašiu laikotarpiu, kaip draugija, ši pasaka dar buvo publikuota J. Basanavičiaus rinkinyje *Lietuviškos pasakos įvairios* (1903-1905), knygoje *Lietuvių pasakos: vaikų rinkinys* (1905). Anksčiau už MLLG šios pasakos niekas nepublikavo.

Pasakai *Paukszczu Karalus* suteiktas AT 221 tipo numeris, tipo pavadinimas – *Paukščių karaliaus rinkimai*. Pasaka priskirta pasakų apie gyvūnus žanriniam skyriui. Pasaka turi 14 variantų. Ji paplitusi visoje Lietuvoje, išskyrus Dzūkiją. Vienas iš pasakos tipo šaltinių nurodomas MLLG leidinys: *MtG 2 48 = BsLPY 1 95*. Ženklas „=“ reiškia, kad J. Basanavičius savo pasakų rinkinyje tą pačią pasaką publikuoja perspausdindamas iš MLLG leidinio (B. Kerbelytė santrumpa *BsLPY 1 95* identifikuoja J. Basanavičiaus pasakų rinkinį *Lietuviškos pasakos įvairios*). Panašiu laikotarpiu Klaipėdos krašte šią pasaką dar publikavo Hugo Šojus (Hugo Scheu) ir Aleksandras Kuršaitis (Alexander Theodor Kurschat) 1912 m. knygoje *Žemaitische Tierfabeln* ir K. Jurkšaitis 1898 m. knygoje *Litauische Märchen und Erzählungen*. Draugija šią pasaką publikavo pirmoji.

Mažajoje Lietuvoje, be K. Jurkšaičio, tautosaką dar rinko H. Šojus ir Vilius Kalvaitis. „Lietuvinių regione užrašytų pasakų bei sakmių repertuaras gerokai mažesnis už bendrą lietuvių pasakų ir sakmių repertuarą“ (Kerbelytė B. 1995: 223). To priežastis – germanizacija ir nesisteminis tautosakos rinkimas.

LB pateikiamame K. Jurkšaičio knygos *Litauische Märchen und Erzählungen* (1898 m., leidėjas – Carl Winter's Universitätsbuchhandlung, Heidelberg), (pilnas liet. pavadinimas – *Lietuviškos pasakos ir pasakojimai, surinkti iš įvairių dialektų, o daugiausia iš Galbrasčių*) aprašyme, teigiama, kad ji „išspausdinta Lietuvių literatūros draugijos Tilžėje pavedimu“ (LB. 1985: 511). Kaip matyti, draugija ne tik skatino rinkti lietuvių tautosaką, bet ir rūpinosi jos leidyba. „Knygoje išspausdinta 63 pasakos ir pasakojimai, užrašyti <...> apie 1860–1896 m. Dalis tekstų buvo išspausdinta leidinyje *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gessellschaft*“ (LB. 1985: 511). Patikrinus *Litauische Märchen und Erzählungen* knygą, joje neaptiktos nagrinėjamosios pasakos, išspausdintos MLLG leidinyje. Nemažą dalį K. Jurkšaičio surinktos tautosakos vėliau spausdino J. Basanavičius, tačiau ir J. Basanavičiaus rinkiniuose šios pasakos neaptiktos. Gali būti, jog draugija K. Jurkšaičio pasakas publikavo pirmoji.

K. Jurkšaičio mitologinė sakmė apie velnio ir žmogaus susidūrimą publikuojama 1880 m. 2 MLLG sąsiuvinyje (p. 83–88). Nurodoma, kad sakmė yra užrašyta Galbrasčiuose, Ragainės apskrityje. Ji yra išspausdinta lietuviškai ir išversta į vokiečių kalbą. MLLG leidinyje publikuojama K. Jurkšaičio sudarytame liaudies pasakų rinkinyje *Litauische Märchen und Erzählungen* šios sakmės nėra.

5 pasakas publikuoja **Jonas Koncevičius** (1835–1915). Baigęs Šiaulių gimnaziją dirbo mokytoju Kiaukliuose (kaimas prie Pušaloto miestelio Pasvalio r.). „Pušalote tuomet gyvenant kun. Antanui Juškevičiui, šio įtakoje Koncevičius pradėjo rinkti lietuviškas dainas ir kitą tautosaką ir studijuoti lietuvių kalbą, tam reikalui gavęs iš Juškevičiaus ir Schleicherio gramatiką“ (Biržiška V. 1990: 400). Surinktą tautosaką atidavė J. Juškai. J. Koncevičius studijavo Maskvoje, ten „įkūrė pirmąją lietuvių studentų kuopelę, jai vadovavo ir ragino jos narius imtis plunksnos ir lietuviškai rašyti“ (Biržiška V. 1990: 400). J. Koncevičius periodinėje spaudoje „paskelbė straipsnių lietuvių literatūros, kalbos, kultūros, tautosakos klausimais, folkloro publikacijų“ (Šlekys J. 2001: 242). Spėjama, kad rašytojas apie 1865 m. pasitraukė gyventi į Latviją dėl vykusio 1863–1864 m. sukilimo.

Žvėrių pasaka *Dangus griuv, žemė lužt* publikuojama 1884 m. 9 MLLG sąsiuvinyje (p. 164–166). Ji parašyta lietuvių kalba ir išversta į vokiečių kalbą, užrašyta Šeduvoje, Panevėžio r. 2 buitinės pasakos *Sukietėjusi širdis* ir *Nė reiki skatika (skatiko) niekinti*, lietuviškai ir vokiškai (vertimas), publikuojama 1893 m. 18 MLLG sąsiuvinyje (p. 527–533). Abi pasakos užrašytos apie 1884 m. Šeduvos apylinkėse. L. Sauka, parengęs 1995 m. perleistai J. Basanavičiaus *Lietuviškos pasakos įvairios* paaiškinimus, teigia, kad *Sukietėjusi širdis* yra „netradicinis pasakojimas mitybos ir gydymo tema“ (Sauka L. 1995: 443). Stebuklinė pasaka, taip pat užrašyta Šeduvoje, *Tris šuniukė: sidabra, auksa ir dieminta* išspausdinta 1894 m. 19 MLLG sąsiuvinyje (p. 39–47). Paskutinioji J. Koncevičiaus buitinė pasaka *Šikštoklio atsivertimas* publikuojama 1889 m. 24 MLLG sąsiuvinyje (p. 528–530). Ji pateikiama lietuviškai ir išversta į vokiečių k. Vokiškai rašytame komentare prie pasakos nurodoma, kad pasaką užrašė Josef Sawicki iš Telšių. L. Sauka nustatė, kad tai reta pasaka, lietuviai turi tik 17 jos variantų.

LB Jono Basanavičiaus sudarytos knygos *Yvairios lietuviškos pasakos* (1904, 3 dalis) apraše teigiama: „Kai kurios pasakos, užrašytos J. Šliūpo, A. Pogodino, J. Koncevičiaus, M. Slančiausko ir kitų, perspausdintos iš leidinių *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gessellschaft*, <...>“ (LB. 1985: 227). Citata rodo jog yra tikimybė, kad šios J. Koncevičiaus pasakos galėjo patekti į J. Basanavičiaus pasakų rinkinius. Patikrinus – taip ir yra. Tekstas identiškas. Paaiškinimuose rašoma, kad aprašomos pasakos gautos iš J. Koncevičiaus. J. Basanavičius jas publikavo 1904 m. *Lietuviškos pasakos įvairios* 2 dalyje.

J. Koncevičius publikuoja 3 etiologines sakmes: *Kaip szwintas Piatras nuplika* (1885 m. 10 MLLG sąsiuvinis, p. 258–259), *Kaip žmonis pradeje gerti arielko* (1887 m. 12 MLLG sąsiuvinis, p. 417–420), *Kodėl driab apuses laps ir be veja?* (1889 m. 14 MLLG sąsiuvinis, p. 117). Sakmės *Kaip szwintas Piatras nuplika* ir *Kodėl driab apuses laps ir be veja?* yra pateiktos kartu su vokišku vertimu. Visos 3 sakmės dar išspausdintos 1904 m. J. Basanavičiaus knygos *Lietuviškos pasakos įvairios* 2 dalyje. 1995 m. perspausdinus šią knygą L. Sauka paaiškinimuose nurodo, kad pasakos užrašytos Šeduvos apylinkėse (Panevėžio r.).

Pasaka apie zveji publikuoja **Jonas Šliūpas** 1883 m. 6 MLLG sąsiuvinyje (p. 358–386). J. Šliūpas (1861–1944) buvo „kultūros ir visuomenės veikėjas, lietuvių literatūros istorikas, publicistas, gydytojas“ (LB. 1988: 142). Jo gyvenimas daugiausia siejamas su kultūrine veikla. „1885 m. įsteigė *Lietuvos mylėtojų draugiją*, buvo vienas iš *Susivienijimo lietuvių Amerikoje* steigėjų. 1889 m. suorganizavo *Lietuvių mokslo draugystę*, 1900 m. – *Lietuvių laisvamanių susivienijimą*“ (LB. 1988: 143). Parašė pirmąją lietuvių literatūros istoriją *Lietuviskieje rasztai ir rasztininkai* (1890). „Darbuose propagavo ateizmą, kūrė pozityvizmo ir liberalizmo pasaulėžiūros nuostatomis gyvenančios visuomenės viziją, ugdė Lietuvos valstybingumo idėją. <...> Literatūrą aiškino laikydamasis realizmo konvencijos principų. Kūrinio vertę siejo visų pirma su jo socialiniu prasmingumu“ (Vanagas V. 2001: 493). J. Šliūpo ryšys su tautosaka pastebimas jo knygoje *Lietuvių tauta senovėje ir šiandien* (1904). „Knygoje yra lietuvių liaudies dainų ir patarlių, vestuvinių apeigų aprašymas, vietovardžių ir upėvardžių, taip pat senovės lietuvių dievų vardų“ (LB. 1988: 147). Žinoma, kad J. Šliūpas išleido apie 20 knygų.

Pasaka apie zveji parašyta Šiaulių šnektą. MLLG leidinyje kartu publikuojamas vertimas į vokiečių kalbą. Be MLLG, panašiu laikotarpiu, šią pasaką dar publikavo J. Basanavičius 1904 m. *Lietuviškos pasakos įvairios* 2 dalyje. LPTK nurodoma, kad pasakos tipo numeris ir pavadinimas yra AT 811 – *Velniui pažadėtas jaunuolis tampa kunigu*. Pasaka turi 137 variantus ir 14 kontaminacijų. Tačiau MLLG leidinyje publikuojamos pasakos tipo yra tik 3 variantai, tarp jų MLLG šaltinio nuorodos LPTK kataloge nėra. 2 variantai užrašyti Žemaitijoje, 1 – Dzūkijoje. Vadinas, nepastebėtoji MLLG leidinyje publikuota pasaka galėtų būti įtraukta į LPTK katalogą kaip ketvirtasis *Velniui pažadėtas jaunuolis tampa kunigu* pasakos tipo variantas.

2 stebuklines pasakas publikuoja **Adalbertas Becenbergeris** 1883 m. 7 MLLG sąsiuvinyje (p. 29–33; 38–43). Abi pasakos yra parašytos lietuvių kalba ir išversta į vokiečių kalbą, turi tik vokiškus pavadinimus: *Märchen vom dummen Hans und der in einen Schimmel verzauberten Prinzessin*; *Märchen von einem dem Teufel verprochenen Knaben, der eine verzauberte, schwarze Prinzessin erlöste*. Pirmąją pasaką jis užrašė iš Mikels Jekums¹, gyvenančio Dargužiuose. Po

¹ Pavardės čia ir kitur pateikiamos originalo kalba, kaip nurodo MLLG leidinio publikacijų autoriai.

pasakomis esančiuose komentaruose A. Becenbergeris vokiečių kalba aiškina kai kurių, pasakose esančių, žodžių gramatinius ypatumus. Galima prielaida, kad MLLG leidinyje šios pasakos spausdintos, kaip lietuvių kalbos pavyzdys, dėl lietuvių kalbos gramatikos ypatybių paaiškinimo. Antroji pasaka yra AT 811 – *Velniui pažadėtas jaunuolis tampa kunigu* tipo pasaka, kuri jau aptarta prie J. Šliūpo publikacijos.

Karaliaučiaus universiteto profesorius A. Becenbergeris (1851–1922) buvo vienas iš *Lietuvių literatūros draugijos* įsteigėjų. Dar 1891–1916 m. vadovavo *Prūsijos senovės draugijai* (*Altertumsgesellschaft Prussia*). Dirbdamas joje rinko „kalbinę, etnografinę, archeologinę bei tautosakinę medžiagą“ (Zinkevičius Z. ir kt. 2000: 169). A. Becenbergeris laikomas „vienu iš svarbiausių baltų filologijos mokslo pradininkų“ (Zinkevičius Z. ir kt. 2000: 169). *Lietuvių kalbos istorijos apybraiža* (*Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache*), išleista 1877 m., yra vienas svarbiausių mokslininko leidinių. A. Becenbergeris buvo „plataus profilio tautotyros mokslininkas. Už nuopelnus lituanistikai 1907 m. išrinktas *Lietuvių mokslo draugijos* garbės nariu“ (Zinkevičius Z. ir kt. 2000: 170). Jis daugiausia tyrinėjo lietuvių kalbą, gramatiką, tarmes, senuosius raštus, dalyvavo archeologinėse ekspedicijose Mažojoje Lietuvoje.

MLLG leidinyje publikuojamos pasakos ir dainos į mokslininko akiratį galėjo patekti vienos iš ekspedicijų metu. Šios pasakos (taip pat ir dainos) galėjo būti kaip tarmių pavyzdžiai, kurios, tikėtina, buvo spausdinamos jo kalbotyros darbuose. LB nurodoma, kad 1882 m. A. Becenbergeris išleido veikalą *Litauische Forschungen. Beiträge zur Kenntniss der Sprache und des Volkstumes der Litauer* (*Lituanistiniai tyrinėjimai. Žinios apie lietuvių kalbą ir tautą*). Jo tekstas rašytas lietuvių, vokiečių ir latvių kalbomis. „Knygoje išspausdinta tautosakos medžiaga, surinkta iš įvairių Mažosios Lietuvos ir Lietuvos vietų“ (LB. 1985: 234). LB nurodomas knygos turinys iš kurio matyti, kad veikalą sudarė lietuvių liaudies pasakos, dainos, mįslės, patarlės, priežodžiai, prietarai ir kt. Patikrinus A. Becenbergerio veikalą Virtualioje elektroninio paveldo svetainėje šios pasakos neaptiktos. Vadinasi MLLG leidinyje spausdintos pasakos nėra paimtos iš A. Becenbergerio veikalo. Gali būti, kad jos spausdintos pirmą kartą.

Kita pasaka – *Žaltėnė* – yra pasakos *Eglė – žalčių karalienė* variantas. Ji pateikiama 1889 m. 9 MLLG sąsiuvinyje (p. 143–147). Pasaką publikavo **J. Jasiulaitis**, kurią užrašė 1883 m. balandžio 24–26 d. Maskvoje. Įvade prieš pasaką jis paaiškina, kad tokią pasaką girdėjo Vilkaviškio krašte. Šis pasakos variantas yra įtrauktas į L. Saukos sudarytą 6 tomų rinktinę *Pasaka Eglė žalčių karalienė* (2007–2013). L. Sauka į šią rinktinę surinko, manoma beveik visus, pasakos *Eglė – žalčių karalienė* variantus, kurie buvo kada nors kur nors publikuojami. Tik pavadinimą L. Sauka pateikia kitą – *Apė Eglę ir Žilviną*, tekstas lieka toks pat, o šaltinį autorius nurodo MLLG leidinį. Tautosakininkas teigia, kad „nuo kitos labai paplitusios šios pasakos versijos tekstas skiriasi tuo,

kad jame nėra žalčio apgaulinėjimo epizodų“ (Sauka L. 2007: 602). Taigi, MLLG leidinio pasakos publikacija dar yra išskirtinė savo turiniu.

Įdomu tai, kad J. Jasiulaitis prieš pasakos pradžią dar parašė 18 eilučių pastraipą, kurioje aiškina, kodėl reikia rinkti tautosaką. Pastraipa nėra atskirta nuo pasakos, neišskirta kitokiu šriftu, kad būtų aišku, jog tai ne pasaka, o teksto autoriaus mintys. Šios pastraipos L. Sauka nepublikuoja. J. Jasiulaitis pastraipoje bando sumenkinti vokiečio Veckenstedto išleistą knygą *Mythen, Sagen und Legenden*, kurioje „jis savo prakalboje giriasi surinkęs <...> beveik visą mūsų tautos mitologiją“ (MLLG. 1884: 144). J. Jasiulaitis į tai atkerta: „kožname beveik kaimelije galima surasti pasakas, su pavidalu mitologiszku, tik privalome prilenkti mes ausį ant kalbos prasto žmogelio“ (MLLG. 1884: 144). Galime daryti išvadą, kad J. Jasiulaitis pasaką *Žaltėnė* publikavo kaip atsaką į Veckenstedto darbą.

Šios pasakos publikacijos reikšmė – parodyti, kad yra surinkta tik maža dalelė lietuvių liaudies tautosakos ir būtinas tolimesnis tautosakos rinkimo darbas. 1902 m. ši pasaka perspausdina J. Basanavičiaus knygos *Lietuviškos pasakos 2* dalyje ir 1904 m. knygos *Lietuviškos pasakos įvairios 3* dalyje. Jis nurodo, kad pasaka paimta iš MLLG. LPTK pasaka pažymėta AT 425 M² tipo numeriu, o tipo pavadinimas – *Žalčio žmona*. Pasaka turi 120 variantų. LPTK prie šio pasakos tipo šaltinių nenurodytas MLLG leidinys. Draugija pasaką publikavo pirmoji.

9 mitologines sakmes apie laumes užrašė **Augustinas Janulaitis**. Vienas sakmes jis perrašė iš Kazio Stebulio, gyvenusio Trobiškiuose (Liudvinavo sen., Marijampolės sav.), o kitas Šiaulių apskrityje užrašė pats. A. Janulaitis buvo teisininkas ir istorikas. Gimė 1878 m. Malavėnuose (Šiaulių r.), mirė 1950 m. Kaune. „Aktyviai priešinosi, rusinimui, lenkinimui, žmonių išnaudojimui, spaudos draudimui ir cenzūrai, taip pat rašė kultūros, tautiškumo klausimais“ (Andriulis V. 2005: 527). Dar „besimokydamas gimnazijoje, Augustinas pats užrašinėjo ir skatino kitus rinkti tautosaką“ (Andriulis V. 1972: 7). Anot V. Andriulio, tautosakos rinkimui jį skatino profesoriai F. Fortūnatovas, M. Liubavskis, J. Basanavičiaus surinkta tautosaka ir nelegali lietuviška spauda, už kurią buvo pašalintas iš gimnazijos.

„1900 m. buvo suorganizavęs savo artistų trupę ir ruošė lietuviškus vaidinimus“ (Lietuvos aidas. 1938. Nr. 123, p. 3). Už vaidinimą spektaklyje *Amerika pirtyje* (rež. L. Vaineikis) A. Janulaitis ir „trupės dalis pasodinta į kalėjimą“ (Andriulis V. 1972: 9). Rašytojas kalėjo vienerius metus. Jam grėsė ištrėmimas į Sibirą, už lietuviškų knygų laikymą ir platinimą bei kultūrinę veiklą, tačiau jam pavyko pabėgti į Bitėnus. Ten dirbo periodinio leidinio *Darbininkų balsas* redaktoriumi, vėliau studijavo Šveicarijoje. 1906 m. grįžo į Lietuvą, toliau platino nelegalią spaudą už tai vėl kalėjo. 1907 m. įsitraukė į *Lietuvos mokslo draugijos* veiklą. Dirbo Vytauto Didžiojo (nuo 1922 m.,

² Šiam tipo numeriui priskiriami toliau nagrinėjami pasakos *Eglė – žalčių karalienė* variantai.

tada universitetas vadinosi Lietuvos universitetu) ir Vilniaus (nuo 1939 m.) universitetuose dėstytoju, buvo Teisės fakulteto dekanas. Daugiausia dėmesio savo tyrinėjimuose skyrė istorijai ir teisei. Buvo vienas iš Lietuvos istorijos draugijos, įkurtos 1930 m., įsteigėjų.

Svarbiausias jo palikimas – 14 000 tomų asmeninė biblioteka, kurią dabar saugo Kauno viešoji biblioteka. Parašė daug knygų, daugiausia istorine tematika, pvz., *Žydai Lietuvoje* (1923), *Lietuvos bajorai ir jų seimeliai XIX amžiuje* (1936), *Lietuvos didysis kunigaikštis Kęstutis* (1998) ir kt. Rašė straipsnius, kurie daugiausia buvo spausdinami *Varpo* ir *Ūkininko* periodiniuose laikraščiuose. Straipsnių tematika iš pradžių buvo politinė: „Savo straipsniuose aiškiai reikalavo atskirti Lietuvą nuo Rusijos“, o vėliau – istorinė. (Kultūra. 1938. Nr. 3, p. 222). Periodikoje teigiama, kad „A. Janulaičio brošiūrų ir knygų [1938 m. duomenimis] išėjo apie 70. Esant visai lietuvių spaudai nelegaliai, raštai nedideli, turiniu – kultūriniai, socialistiniai ir revoliuciniai, jų tarpe vertimai – Markso, Engelso, Lasalio ir t. t.“ (Trimitas. 1938. Nr. 13, p. 317). Kaip matyti, tautosakos rinkimas ir publikavimas nebuvo pagrindinė kryptis, kuria domėjosi A. Janulaitis.

Sakmės publikuojamos 1899 m. 24 MLLG sąsiuvinyje (p. 516–527). Greta lietuviško teksto eina sakmių vertimas į vokiečių kalbą. A. Janulaitis nurodo pateikėjus, vietas ir užrašymo datas. Tai – Čėpurnienė (Mikailėčių k., Šiaulių r., 1898 m.), A. Janulaičio mama (Malavėnų k., Šiaulių r., 1898 m.), Kazys Stebulis (Trobiškių k., Suvalkų pusė, 1890 m.). Ankstesnė šių tekstų publikacija nebuvo nustatyta, gali būti, kad draugija juos publikavo pirmoji. Patikrinus J. Basanavičiaus publikuotas pasakas, jos rastos 1904 m. *Lietuviškos pasakos įvairios* 2 dalyje. L. Sauka paaiškinimuose, kaip ir A. Janulaitis, nurodo tuos pačius pateikėjus. LPTK kataloge A. Janulaičio užrašytų pasakų neaptikta.

1885 m. 10 MLLG sąsiuvinyje (p. 266–269) **Juozas Andziulaitis-Kalnėnas** publikuoja 2 pasakas. Poetas ir vertėjas gimė 1864 m., mirė – 1916 m. Dirbo mokytoju Garliavoje, redagavo *Aušrą, Vienybę lietuvininkų*. Savo poeziją ir publicistinius straipsnius spausdino *Aušros* laikraštyje. Taip pat „parašė ir išspausdino mokslo populiarinimo, istorinių apybraižų“ (Saldžiūnas K. 2001: 22). Vertė daugiausia rusų rašytojų kūrybą. „Kai rašoma apie Juozą Andziulaitį-Kalnėną, konstatuojama, kad jis rinkęs tautosaką, tačiau tėra žinomi 3 jo užrašyti tekstai. <...> Šie tekstai rodo, kad J. Andziulaičiui būdingas romantinis požiūris į tautosaką“ (Kerbelytė B. 1981: 17). Visi 3 tautosakiniai rašytojo tekstai išspausdinti MLLG leidinyje.

Publikuojamų pasakų siužetai yra *Eglės žalčių karalienės* pasakos variantai. L. Sauka šio pasakos varianto nėra įtraukęs į rinktinę *Pasaka Eglė žalčių karalienė* (2007–2013). Vadinasi, mokslininkas šių pasakų neaptiko. Jos galėtų papildyti autoriaus rinktinę. Abi pasakos yra išspausdintos straipsnyje *Šiurpiliai* (MLLG. 1885: 262–269). Iš pavadinimo galima spėti, kad taip buvo vadinamas Šiurpilio kaimas Lenkijos šiaurės rytuose. Straipsnyje aprašoma žmonių buitis,

kaimo atsiradimo istorija, geografinė padėtis ir du padavimai. Pasakos apie Eglę yra straipsnio mitologinė medžiaga. Straipsnyje aiškinama, kad Šiurpilių kaimas yra saugomas „kunjgaiksztės Eglės, pasivertusios į eglę“ (MLLG. 1885: 265). Iškart po paaiškinimo išspausdintos šios pasakos. Nurodoma, kad jos buvo užrašytos Garliavoje 1884 m. kovo 8 d. Viena iš šių pasakų [*Žalčio žmona*] yra įtraukta į knygą *Lietuvių rašytojų surinktos pasakos ir sakmės* (1981), pasakos šaltiniu nurodomas MLLG leidinys. Knygoje nurodoma, kad pasaka turi panašumų į J. Jasiulaičio pasaką: „artimiausias skelbiamam tekstui yra chrestomatiniu tapęs J. Jasiulaičio užrašytas variantas“ (Kerbelytė B. 1981: 343). B. Kerbelytė teigia, kad joje „jaučiama knygų įtaka, <...> pasaka užrašytojo sutraukta, kartojimai praleisti“ (Kerbelytė B. 1981: 343).

1 etiologinę sakmę apie paparčio žiedo ieškojimą išspausdina kalbininkas, visuomenės veikėjas **Maksimilianas Felkelis** (Maximilian Voelkel) 1882 m. 5 MLLG sąsiuvinyje (p. 343–344). Sakmė parašyta lietuvių kalba bei išversta į vokiečių kalbą. M. Felkelis buvo kunigas, mokytojas, vokiečių kalbininkas, tačiau tyrinėjo ir lietuvių kalbą, ją studijavo pas F. Kuršaitį, G. Neselmaņą. „Buvo vienas iš Lietuvių literatūros draugijos steigėjų, <...> 1904 m. jam suteiktas draugijos nario garbės vardas“ (LB. 1985: 360). Kadangi M. Felkelis buvo *Lietuvių literatūros draugijos* narys, tai jis šią sakmę publikavo dėl vieno iš draugijos tikslų – fiksuoti lietuviškus grožinės literatūros kūrinius dėl gresiančio lietuvių kalbos išnykimo. Kitų šios sakmės publikacijų neaptikta.

Dar viena pasaka, pavadinimu *Bicziulej*, išspausdinta 1889 m. 14 MLLG sąsiuvinyje (p. 105–116). MLLG leidinyje nenurodomas pasakos publikacijos autorius. J. Basanavičiaus pasakų rinkinyje *Lietuviškos pasakos įvairios* nurodomas toks komentaras: „Iš vyskupo M. Valančiaus. Telšių tarmėje Mitteilungen der Lit. Litter. Gesel. III. 105“ (Basanavičius J. 1904: 17). J. Basanavičius nustatė, kad MLLG leidinyje publikuojama pasaka gauta iš **Motiejaus Valančiaus** (1801–1875). L. Sauka, parengęs 1995 m. perleistai J. Basanavičiaus *Lietuviškos pasakos įvairios* knygai paaiškinimus, teigia, kad šios pasakos „skelbiamas variantas turi ryškių rašytojo M. Valančiaus individualaus stiliaus žymių“ (Sauka L. 1995: 426). Taigi, pasaka yra autorinė. Ji nėra įtraukta į LPTK katalogą, nes jame nekatalogizuojamos autorinės pasakos.

„Nors be smulkiosios tautosakos dalykų M. Valančius atskirai pasakojamosios tautosakos nėra skelbęs, bet visi jo raštai, savitu literatūriniu stiliumi pateikia rašytojo glaudų ryšį su ja“ (Radauskienė M. 2005: 38–48). Pasakojimas yra apie meškos ir ūkininko Griciaus susidūrimą. Meška kopinėja medų iš Griciaus avilių ir ją prispaudžia rąstas. Žmogus ją išgelbsti. „Tolimesniame pasakojime sugestyviu stiliumi plėtojamas gyvulinės pasakos motyvas – ar visada geru už gera atsilyginama. Jo tikslas – moralas: žmonės neturi elgtis kaip laukiniai žvėrys“ (Radauskienė M. 2005: 38–48). Apžvelgus pasakos publikacijas matome, kad MLLG leidinys ją publikavo pirmasis.

Pagal etnografinius regionus aptartosios pasakos pasiskirsto taip: Aukštaitija – 10 (8 Šeduvoje, 2 Garliavoje), Žemaitija – 6 (6 Šiauliuose), Mažoji Lietuva – 5 (3 Ragainėje, 2 Dargužiuose), Suvalkija – 4 (Trobiškiuose, Marijampolės sen.). 1 pasaka užrašyta Maskvoje, dar 1 nenurodyta užrašymo vieta. Pagal žanrus pasakos patenka į šias grupes: 10 mitologinių sakmių, 5 stebuklinės, 4 etiologinės sakmės, 3 buitinės, 3 žvėrių, 3 legendos, 1 literatūrinė pasaka. B. Kerbelytė taip aiškina XIX a. pabaigos– XX a. pradžios pasakų žanrų pasiskirstymą: „Veikiau stebuklinės pasakos atrodė esančios ne tokios aktualios ir ėmė trauktis iš tradicijos, o išpopuliarėjo atvirą didaktinę paskirtį turinčios pasakos legendos ir novelinės pasakos, dėl ryškesnės klausytojų linksminimo paskirties pasidarė patrauklios buitinės pasakos“ (Kerbelytė B. 2007: 57). Visi pasakas publikavę asmenys turėjo humanitarinį išsilavinimą. Daugiausia pasakų publikavo A. Janulaitis.

Galima daryti išvadą, jog MLLG leidinys tapo pirmuoju šaltiniu kai kurioms pasakoms ir sakmėms, kurios vėliau buvo perspausdintos tautosakos rinkiniuose. O juose pasakų šaltiniu yra nurodomas MLLG leidinys. Ne visos MLLG leidinio pasakos yra katalogizuotos ir patekusios į LPTK katalogą, ne visos pasakos yra pastebėtos. „Tautosakos skelbimas spaudoje mažino garsinio ir rašytinio žodžio meno skirtumus“ (Sauka L. 2006: 64). Pasakų vertimai į vokiečių kalbą rodo, jog pasakų publikacijos MLLG leidinyje buvo skirtos ne tik lietuvių, bet ir platesnei užsienio visuomenei, besidominčiai lietuvių kalba.

1.2. Dainuojantis žmogus – gyvosios tradicijos tęsėjas

Dainos užima didžiausią tautosakos tekstų dalį. Anot tautosakininko Leonardo Saukos, „Dainos – tai folklorinio eiliavimo viršūnė. Ir formų turtingumu, ir lankstumu, estetiškai apdorotos eiliuotos kalbos nuotaikingumu, ypač poezijos lyrizmą atitinkančiu dainingumu, skambumu, komponavimo grakštumu ir įvairiais kitais atžvilgiais dainos yra tobulesnės, aukštesnės pakopos folklorinės eilės“ (Sauka L. 1978: 366–367). „Lietuvių etninės muzikos ištakos glūdi senovės baltų kultūroje ir siekia gentinės gimininės visuomenės laikus. Senoji muzika turėjo apeiginę, maginę, <...> sakralinę, terapinę, meditacinę, darbinę, signalinę, vėliau ir estetinę paskirtį“ (Karaška A. 2007: 282). Pagal žanrą seniausios liaudies dainos yra darbo ir kalendorinės, naujausios – romansai.

Mažajoje Lietuvoje 1825 m. išleistas pirmasis lietuvių liaudies dainų rinkinys *Dainos, oder Littauische Volkslieder*, kurio sudarytojas Liudvikas Rėza. Didžiojoje Lietuvoje pirmasis dainų rinkinys išleistas kiek vėliau – 1829 m. Simonas Stanevičius sudarė *Dainas Žemaičių*. Etnologas Dainius Razauskas pastebi, kad „daina ne tik palaiko, ugdo bei kelią žmogaus dvasią, bet savaime yra dvasinės, dangiškosios būties įvaizdis“ (Razauskas D. 2013: 16). Tokios liaudies dainos savybės sužavėjo pirmųjų dainų rinkinių sudarytojus.

XIX a. pradžioje tautosakos rinkimą pradėjo skatinti Vilniaus universitetas, „tačiau tuo metu dar tik kloti tautosakos rinkimo moksliniais pagrindais pamatai, <...> [kurie] dar neturėjo daugelio būtinų vėliau susiformavusios tautosakos rinkimo programoms ir metodiniams nurodymams elementų“ (Skrodenis S. 2010: 294). Vėliau dainų užrašymo principus suformavo žymiausias tautosakos rinkėjas Antanas Juška (1819–1880). „Kūrinių užrašymas tiesiai iš liaudies lūpų, užrašymas taip, kaip buvo dainuojama, dainų kalbos tarminių savybių išlaikymas, metrikos duomenų pateikimas <...> – pagrindiniai tautosakos rinkimo mokslinės metodikos principai“ (Skrodenis S. 2010: 295). Tokių principų laikomasi iki šiol.

L. Sauka apibrėžia liaudies dainos savybes: „oralinė, rašto galimybėmis nesiremianti tautosakos tradicija, meninė dainų eilių prigimtis buvo jų stiprybės ir meniškumo sąlyga, kurios nesant, nesinkretinėms eilėms užkirstas kelias į atskiras eiliavimo meno aukštumas, nepakartojamą ritminį muzikalumą, įmantrią sandarą <...>. Svarbi sąlyga folkloro eiliuotos išraiškos tobulumui buvo santykinis teksto pastovumas, išryškėjęs per dainų tipų variantus“ (Sauka L. 1978: 367). Dainos yra „lyrinės, su nežymiais epinio pasakojimo elementais, <...> [būdingi] dažni refrenai, įvairių formų pakartojimai, poetinės priemonės – palyginimai, metaforos, įvairiai išplėtos paralelizmo formos, daugiasluoksnė simbolika, epitetai“ (Stundžienė B. 2001: 103). O Zenonas Slaviūnas nurodo, kad „būdingiausi lietuvių dainų bruožai yra stilius, forma, kuriais išreiškia savo išgyvenimus, būdas, kaip bendrus motyvus įgyvendina, kaip visiems žinomus jausmus išreiškia“ (Slaviūnas Z. 2007: 45).

Liaudies dainos būdavo perduodamos iš kartos į kartą žodiniu būdu, todėl joms būdingas variantiškumas, „tai atspindi dainavimo tradicijos tęstinumą ir jos kaitą“ (Ūsaitytė J. 2007: 264). Tautosakininkas Donatas Sauka teigia, kad lietuviai turi apie 700 000 vienetų liaudies dainų. „Sąlygiškai, atsižvelgdami į muzikines ypatybes ir dainų tematiką, pačių dainininkų atsiliepimus apie dainų pamėgimą, didžiaja dainų epocha, suformavusia poetinį stilių laikome XVI a. pabaigą–XVII amžių. XIX amžiuje apie dainavimą kalbama kaip apie silpstantį, nors dar visiškai neseniai, gyvųjų kartų menamą klestėjusį paprotį“ (Sauka D. 2007: 25). Čia išryškėja dar viena priežastis, kodėl buvo imtasi užrašinėti liaudies dainas, tai – gyvos dainavimo tradicijos nykimas, kai dainos nebeperduodamos lūpomis iš kartos į kartą. „Tautosaka suvokta ne tik kaip reikšmingas lietuvių liaudies kultūrinis palikimas, bet ir kaip reikšmingas profesinės kultūros komponentas“ (Skrodenis S. 2010: 305). Kai Mažojoje Lietuvoje dainų publikavimo darbu užsiėmė *Lietuvių literatūros draugija*, tuo pat metu Didžiojoje Lietuvoje liaudies dainomis domėjosi *Lietuvių mokslo draugija*.

Liaudies dainos yra suklasifikuotos pagal žanrus (tai – darbo dainos, kalendorinių apeigų dainos, vestuvinės dainos jaunosios pusėje, vestuvinės dainos jaunojo pusėje, istorinės-socialinės

dainos, šeimos dainos, jaunimo dainos ir meilės dainos) 6 tomų *Lietuvių liaudies dainų kataloge* (toliau – LLDK), išleistame 1972–1986 m., kurio redaktorius – Ambraziejus Jonynas. Dainos klasifikuojamos daugiausia atsižvelgiant į dainos funkciją (tai – dainos ryšiai su papročiais, apeigomis) ir tematiką (t. y., apie ką yra dainos tekstas, siužetas). Pavyzdžiui, kuri nors daina apie audėją pagal funkciją yra priskiriama audimo dainoms, o pagal tematiką – vienai iš penkių audimo dainų grupių (vienas jų – *Gražiai audžia mergelė lelijėlė*). Tolimesnis dainų apibūdinimas kataloge – dar smulkesnis. „Pagrindinis struktūrinis <...> [visų] dainų klasifikacijos vienetas yra dainos tipas“ (Kazlauskienė B. 1977: 12). Dainos tipą sudaro variantai – „tai daugiau ar mažiau tarpusavyje besiskiria tos pačios dainos užrašymai“ (Kazlauskienė B. 1977: 12). Pavyzdžiui, dainų grupė *Gražiai audžia mergelė lelijėlė* turi penkis dainų tipus, vienas jų – *Staklės naujos, drobelės plonos*. Prie dainos tipo nurodoma, kad ši daina turi 31 variantą (2 variantai žinomi su melodijomis). Po dainos tipo pavadinimu, kataloge pateikiamas jos tekstas ir šaltiniai, kur buvo publikuojama daina. MLLG yra vienas iš LLDK šaltinių. Iš viso yra sukatalogizuoti apie 5502 liaudies dainų tipai, kurie turi 181 321 variantą. Didžiausią liaudies dainų katalogo dalį sudaro vestuvinės dainos.

Lietuvių liaudies dainoms būdingi išskirtinimai. „Reikšmingas <...> faktas, kad darbo dainos yra žinomos ne visose tautose“ (Misevičienė V. 1972: 5). Arba šis faktas: „lietuvių liaudis beveik neturi dainų (išskyrus vieną kitą), apdainuojančių darną sukurtoje šeimoje“ (Misevičienė V. 1982: 7).

Daugiausia dainų paskelbė **Augustinas Janulaitis**. Buvo išspausdinta 140 jo surinktų dainų. Dainų tekstai išspausdinti 23 (p. 434–459), 24 (p. 497–516), 26 (p. 179–189), 27 (p. 270–298) MLLG sąsiuvinuose 1898–1903 m. 125 dainos pateikiamos be natų, o 26 MLLG leidinyje 15 publikuojamų dainų yra su natomis.

Be jau mitėtos A. Janulaičio biografijos, galima papildyti, jog jis platino draudžiamąją lietuvišką spaudą, aktyviai dalyvavo spaudos atgavimo veikloje. A. Janulaičio aktyvią veiklą pavirtina ir tuometinė spauda: „Dar būdamas gimnazijoje A. Janulaitis ėmė dalyvauti uždraustame lietuvių judėjime. Platino raštus, mokė lietuvių kalbos, rengė spektaklius, gegužines, rinko dainas, pasakas“ (Lietuvos žinios. 1938. Nr. 63, p. 5). Laikraštyje *XX amžius* trumpai rašoma, kad A. Janulaičio surinktos Malavėnų krašto dainos buvo išspausdintos MLLG leidinyje. Taip pat nurodoma, jog „Prof. A. Janulaitis pradėjo etnografinę medžiagą rinkti Maskvos un-to prof. Liubavskio, Fortūnatovo ir kt. įtakoj“ (XX amžius. 1938. Nr. 63, p. 5). Nagrinėjant literatūrą apie A. Janulaitį daugiau neaptikta jokių aprašytų šios asmenybės sąsajų su tautosakos rinkimu. Rašytojo tautosakos fiksavimo darbas ir užrašytos Malavėnų krašto dainos yra mažai tyrinėti.

Po dainų tekstais pateikiami pateikėjų vardai, pavardės ir užrašymo data. Dainas pateikė „Alzbieta Dirvonyčė, Barbora Monkyčia, Julijona Monkyčia, Marijona Paulinauskyčia, Julijona Paulinauskyčia, Stanislovas Kučas, Prunciškus Kučas, Julijona Bertašyčia, Stanislovas Remeika, Petras Janulaitis, Anielija Bracyčia, Marijona Juodžyčia, Benadikta Lunskiene, Uršula Orvidyčia, Alena Dauknyčia, Varonika Kaušyčia, Karolina Šlegeriene, Varonika Janulaityčia, Antanas Kabaila ir Alzbieta Žirauskyčia“ (MLLG. 1898–1903). Šias dainas A. Janulaitis užrašė Malavėnų kaime (Šiaulių r.), 1893–1898 metais. Galima pastebėti, jog kai kurie pateikėjai yra giminaičiai, tai rodo jų pavardės. Beje, Petras Janulaitis ir Varonika Janulaityčia turėtų būti paties A. Janulaičio giminaičiai.

Visos MLLG leidinio 23, 24, 27 sąsiuvinuose A. Janulaičio publikuotos dainos sugrupuotos į septynis skyrius pagal temas: *Siratų dainos* (t. y. našlaičių), (10 dainų), *Kareivių dainos* (11 dainų), trečiasis skyrius yra be pavadinimo (4 dainos), *Dainos apie darbą* (3 dainos), *Dainos apie prigimimą (medžius, paukščius ir t. t.)* (15 dainų), *Veselines ir meilios dainos* (74 dainos), *Visokios dainos* (8 dainos). Paskutiniojo skyriaus dainos pagal tematiką priskiriamos daugiausia humoristinėms ir užstalės dainoms. Skyriaus be pavadinimo dainų tematika yra apie piemenis ir piemenavimą. Visos dainos yra sunumeruotos arabiškais skaitmenimis iš eilės (t. y. dainos kiekviename skyriuje nėra pradedamos numeruoti nuo pradžios). 26 MLLG leidinyje 15 publikuojamų dainų atskiro skyriaus ir pavadinimo neturi, jų kitokia numeracija (žymima romėniškais skaitmenimis). Daugiausia šiame skyriuje yra vestuvinių ir humoristinių dainų.

Išanalizavus V. Andriulio sudarytą biobibliografiją apie A. Janulaičio leidinius ir LB, nustatyta, kad jo surinktos Malavėnų krašto dainos nebuvo paskelbtos atskiru leidiniu. Jos yra įtrauktos į LLDK. Tai rodo katalogo šaltinių sąrašė esanti santrumpa *MtG, I–V. Heidelberg, 1897–1911* (reikšmė: *Mitteilungen der Litauischen litterarischen Gesellschaft, I–V* sąsiuvinų tomas). Panagrinėkime vieną dainos publikavimo pavyzdį. MLLG 23 sąsiuvinio (1898 m.) 435–436 p. išspausdinta daina *Auga kieme dagilėlis*. Atsivertus LLDK V tomą *Šeimos dainos*, jame randamas šios dainos tipas „Augo kieme dagilėlis“. Jos tipo eilės numeris – 859. Šalia nurodomas dainos variantų skaičius – 259(43). Tai 259 tekstai, iš kurių 43 turi melodijos variantus. Kataloge prie šios dainos tipo nurodomi visi šaltiniai, kuriuose buvo anksčiau publikuoti šio dainos tipo variantai. Tarp šios dainos šaltinių santrumpų randamas toks trumpinys – *MtG, IV, p. 435–436*. Tai reiškia, kad vienas dainos variantas jau buvo publikuotas MLLG leidinyje. Kalbant apie dainų variantiškumą, galima pridurti, kad „dainos varijavimais – nežymiais ar persipinančiais – rodosi tradicijos gyvybė, o kiekvienas varijavimas turi jį inicijuojantį juo gyvenantį ir tradiciją tęsiantį asmenį“ (Šmitienė G. 2009: 98). Didelis aptariamų dainos variantų skaičius rodo, kad daina buvo populiari.

17 dainų tekstų publikavo **Christianas Barčas** (Christian Bartsch) 1881 m. 4 MLLG sąsiuvinyje (p. 187–210). Mažosios Lietuvos tautosakininkas gimė 1832 m., mirė – 1890 m. Dirbo mokytoju Tilžėje, buvo *Lietuvių literatūros draugijos* bibliotekininkas (1881–1890). Jis „domėjosi lietuvių folkloro leidiniais, apie juos rašė spaudoje; išspausdino 27 lietuvių raudų vertimus į vokiečių kalbą. Stebėjo, kaip skamba lietuvių dainos, atliekamos pačių dainininkų, siekė jų autentiškumo [užrašydamas dainas]“ (Ramoškaitė Ž. ir kt. 2000: 147). *Lietuvių literatūros draugijoje* jis „buvo vienas didžiausių propaguotojų lietuviškos kultūros liekanoms rinkti ir apsaugoti“ (Čiurlionytė J. 2000: 21). Chr. Barčas buvo aktyvus tautosakos rinkimo ir sklaidos šalininkas.

Chr. Barčio didžiausias indėlis į lietuvių tautosakos fiksavimą buvo jo išleistas dainų rinkinys *Dainų balsai* (I t. 1886, II t. 1889). Į šį „rinkinį pateko beveik visos iki to laiko spaudoje skelbtos lietuvių dainų melodijos“ (Ramoškaitė Ž. ir kt. 2000: 147). LB patikslinama, kad pilnas pavadinimas yra „Dainų balsai. Lietuvių liaudies dainų melodijos, Lietuvių literatūros draugijos pavedimu Chr. Barčo surinktos ir išleistos, pridėjus teksto vertimą, pastabas ir įvadą“ (LB. 1988: 405). Pavadinimas išduoda, kad draugija skatino, rūpinosi, rėmė K. Barčo dedamu indėliu į lietuvių tautosakos rinkimą ir skelbimą. „Dainų rinkiniu nebuvo plačiai naudotasi, Lietuvoje jis buvo retas ir mažai kam žinomas“ (Burkšaitienė L. 2000: 9).

MLLG leidinyje spausdintos dainos *Asz atsisakiau sawo moczutei; Ant tū kalnū kalnuželiū; Augino tewelis; Waikszczojo mergytė; Kur eisiu? Kur busiu?; Moczutė mano miela; Jey warė warė; Aną pusę Nemono* pateko į tautosakininko sudarytus *Dainų balsų* rinkinius, tačiau draugija jas publikavo anksčiau. Kitos draugijos leidinyje publikuotos dainos nepateko į Chr. Barčo dainyną: *Asz galiu szokt, uliawoti; Asz sutikau mergužėlę; Auszta balta auszrelė; Ui, ui, ui, Diewe; Ui džiusti wysti; Atmainik Diewe; Tas kiemelis, kai miestelis; Oj ką kalbėjo; Atwažiavo meszka*. Chr. Barčas sudarydamas dainų rinkinį jų nebe publikavo antrą kartą. Visos publikuojamos dainos užrašytos Mažojoje Lietuvoje. LB, aprašydama *Dainų balsų* rinkinius, nurodo, kad knygoje „dainų tekstai išversti į vokiečių kalbą, ir tik pirmasis [posmas] duodamas lietuviškai“ (LB. 1988: 405). MLLG leidinyje spausdintos dainos, patekusios į *Dainų balsus*, yra vertingesnės, nes publikuotas visas lietuviškas dainos tekstas, o ne tik pirmas posmelis kaip *Dainų balsuose*.

Tekstai yra publikuojami lietuvių kalba kartu su vertimu į vokiečių kalbą. Chr. Barčas šioms dainoms parašė įvadinį straipsnį *Über das litauische Volkslied oder die Daina*. Jis nurodo, kad dainas publikavo G. Neselmas, Filipas Fortunatovas (Филипп Фёдорович Фортунатов), Simonas Daukantas, (Jonas ar Antanas) Juška, M. Mileris (Miller), Liudvikas Rėza. Prie surinkėjų pavardžių pateikiami dainų numeriai ir puslapių skaičiai. Galima suprasti, kad tai yra jau išleistų dainų rinkinių puslapių ir dainų numerių nuorodos. Pavyzdžiui, prie dainos *Kur eisiu? Kur būsiu?*

parašyta tokia nuoroda: „Rhesa (1. Ausgabe), S. 52. Nesselmann, Nr. 96“ (MLLG. 1881: 198). Tai rodo, jog šios dainos nėra publikuojamos pirmą kartą. Dainas pagal žanrus galima suskirstyti į vestuvių (7), jaunimo (6), karo (1) dainas. Chr. Barčas „pirmasis suformulavo reikalavimą, kad muzika ir poetinis tekstas neatsiejami, todėl užrašinėti, tirti bei vertinti tekstą reikia kartu su melodija“ (Ramoškaitė Ž. ir kt. 2000: 147). Tokia tautosakininko nuomonė rodo, kad liaudies dainas užrašyti gali tik muzikinį išsilavinimą turintis asmuo. Tai apriboja tautosakos rinkėjų gretas. Aptarus MLLG leidinyje publikuotų Chr. Barčo dainų pateikimą ir palyginus su *Dainų balsų* dainų pateikimu, pastebima, kad MLLG publikavo pilną dainos tekstą lietuvių kalba, o *Dainų balsai* – tik pirmąjį dainos posmą lietuviškai. MLLG leidinyje spausdinti pilni dainų tekstai yra vertingesni lietuvių kultūrai ir tyrimams, nei *Dainų balsuose*.

5 dainas **Adalbertas Becenbergeris** publikuoja 1893 m. 18 MLLG sąsiuvinyje (p. 534–538). Prie dainų nurodomi pateikėjai ir užrašymo vieta. Pirmą dainą užrašė Biržuose iš „Kreis Vonicwiež“ (MLLG. 1893: 534). Šią dainą galima priskirti prie jaunimo meilės dainų, nes tekste kalbama apie mylimosios ilgesį. Antrą dainą užrašė Kretingoje iš „Luka“ (MLLG. 1893: 535). Jos tekstas yra apie gervę ir jos vaikus. Jai galima priskirti gamtos temą. Trečioji daina taip pat yra apie meilę, bet nenurodomas pateikėjas. Ketvirtoji yra piršlybų daina, ją pateikė „Vopiel“ (MLLG. 1893: 537). Penktosios dainos pateikiamas tik priedainio fragmentas, kurį A. Becenbergeris išgirdo iš dviejų moterų. Visos šios dainos, išskyrus ketvirtąją, pateikiamos su natomis.

Kitos 5 dainos išspausdintos 1901 m. 26 MLLG sąsiuvinyje (p. 175–179). Visos dainos pateikiamos su natomis. Prie pirmosios dainos nurodoma, kad ji yra perspausdinta iš Chr. Barčo pirmojo *Dainų balsai* dainų rinkinio tomo, publikuojamas tik pirmasis lietuviškas dainos posmas. Nurodomas 141 dainos numeris ir 199 dainų rinkinio puslapis. Daina yra apie žvėrių ir paukščių karą, todėl ji galėtų būti priskiriama gamtos temai. Antroji daina perspausdinta iš A. Juškos pirmojo *Lietuviškos dainos* dainų rinkinio tomo. Taip pat pateikiamas 356 dainos numeris ir 339 dainų rinkinio puslapis. Daina pagal teksto turinį galėtų būti priskirta talalinių žanrui. Kitų 3 dainų šaltiniai nepateikiami. Jos pagal turinį priklauso užstalės dainų temai.

Šios dainos nebuvo anksčiau spausdintos A. Becenbergerio veikale *Litauische Forschungen. Beiträge zur Kenntniss der Sprache und des Volkstumes der Litauer* (1882)³, taigi draugija buvo pirmoji publikavusi analizuojamus liaudies kūrinius.

7 dainas pateikia pirmasis *Lietuvių literatūros draugijos* pirmininkas **Karlas Rudolfas Jakobis** (Carl Rudolf Jacoby) (1817–1881). Jis žinomas kaip „Mažosios Lietuvos kalbininkas, kunigas, pedagogas“ (Juška A. ir kt. 2000: 618). Svarbiausias jo veikalas – 1880 m. išleista *Litauische Chrestomathie zum Schulgebrauch*. „Chrestomatija naudotasi Mažosios Lietuvos

³ Veikalo elektroninė versija peržiūrėta svetainėje www.epaveldas.lt.

mokyklose, kur dėstyta lietuvių kalba“ (Juška A. ir kt. 2000: 619). Rašė straipsnius kalbotyros temomis. „Rinko tautosaką. Parašė komentarus J. Basanavičiaus paskelbtoms dainoms (1880, vok. k.)“ (Sabaliauskas A. 2005: 465).

Dainas K. Jakobis publikuoja 1880 m. 3 MLLG sąsiuvinyje (p. 114–117). Jis pateikia J. Basanavičiaus surinktų dainų tekstus. 6 dainų tematika yra meilė, 1 – karas. Šios dainos nepateko į K. Jakobio knygą *Litauische Chrestomathie zum Schulgebrauch*.

Aleksandras Kuršaitis (1857–1944) straipsnyje *Die Herstellung gewirkter Bänder, Josten und Pakeles*, pateikia dainos tekstą, kuris buvo išaustas ant pakelės. Galima patikslinti, kad pakele yra vadinama Mažosios Lietuvos etnografinio regiono vėlyvojo laikotarpio (t. y. XX a. pradžios) moteriško tautinio kostiumo siaura rinktinė⁴ juosta (apie 2,5 m), kuri rišama ant juosmens. Daina prasideda žodžiais *Eisva sesel i darze*.

A. Kuršaitis buvo „Mažosios Lietuvos visuomenės ir kultūros veikėjas, kalbininkas, etnografas, mokytojas. <...>. Paskelbė nemaža straipsnių etnografijos, kalbotyros ir kitais klausimais“ (LB. 1985: 632). „Parengė stipendininkams, norintiems mokytis lietuvių kalbos, mokomąją knygą *Lietuviški skaitiniai* (1911–1913) <...>. Padėjo H. Scheu [Šojui] išleisti jo surinktą lietuviškų pasakų rinkinį (1913)“ (Sabaliauskas A. 2007: 317).

Straipsnyje rašoma, jog ši juosta saugoma *Lietuvių literatūros draugijos* fonduose. Daina straipsnyje išspausdinta lietuvių kalba ir išversta į vokiečių kalbą. O ant juostos greičiausiai parašytas tekstas lietuviškai. Posmelių tekstas rodo, kad tai yra vestuvinė daina, tačiau po posmeliais pasikartojantis priedainis „ei nu lustig marije / grazi prusu armije“ primena karinės dainos stilių. Daina išspausdinta 1911 m. 30 MLLG sąsiuvinyje (p. 619).

A. Kuršaitis dar 1 dainą publikuoja 1893 m. 18 MLLG sąsiuvinyje (p. 540–541). Ją pateikė dr. Krosta iš Karaliaučiaus 1873 m. Ši daina yra apie linksmybes, kurias teikia ponas (turima omenyje karalių), taip pat prašoma Dievo palaimos šiam ponui, kad gerai valdytų šalį. Toks dainos turinys rodo, kad ji yra literatūrinės kilmės apie šalies valdymą.

Lietuvių literatūros draugijos narys **Eduardas Volteris** (Eduards Volters, 1856–1941) 1897 m. 22 MLLG sąsiuvinyje publikuoja 17 liaudies dainų (p. 405–415). Latvių kilmės baltų kalbų ir kultūrų tyrinėtojas žinomas kaip „lingvistas, etnografas, archeologas, knygotyriminkas, bibliotekininkas, palikęs žymų pėdsaką šiose mokslo srityse“ (Bušmienė S. 1973: 7). E. Volteriui priklauso pirmoji lietuvių tautosakos garso įrašų kolekcija (žr. plačiau Nakienė A. 2011: 170–193). Jis studijavo Leipcige, Dorpate, Peterburge, domėjosi slavų filologija ir baltų kalbotyra. „XIX a. 9-ajame dešimtmetyje ekspedicijose po Lietuvą rinko etnografinę, tautosakinę ir kalbinę medžiagą“ (Vanagas V. 2001: 549). 1883 m. buvo jo pirmoji etnografinė kelionė Lietuvoje, tada rinkta

⁴ Rinktinė – juostos audimo būdas, kai raštą sudarantys siūlai yra iškeliami virš ataudžiamų siūlų.

medžiaga apie Klaipėdos kraštą. 1885 m. antrojoje kelionėje tyrinėjo Švenčionių apylinkes. Dalyvavo visuomeniniame gyvenime: buvo Lietuvos antrosios archeologinės komisijos pirmininku, Kauno miesto muziejaus direktoriumi, *Lietuvių-latvių vienybės draugijos* nariu.

Etnomuzikologė, humanitarinių mokslų daktarė Austė Nakienė didžiausius E. Volterio nuopelnus etninei muzikai susieja su *Lietuvių mokslo draugija*, kurios nariu jis buvo 1906–1907 m. Buvo išrinktas šios draugijos „Liaudies dainų rinkimo ir Etnografinių duomenų rinkimo komisijų nariu“ (Nakienė A. 2011: 170). Tačiau 1897 m. MLLG leidinyje spausdintos E. Volterio dainos rodo, jog *Lietuvių literatūros draugija* buvo pirmesnė organizacija su kuria tautosakos tyrinėtojas siejo savo mokslinę veiklą. E. Volterio tautosakinė veikla nuo kitų mokslininkų skyrėsi tuo, kad jis „neignoravo ir mokyklinės tautosakos, jaunimo vakarėliuose skambėjusių dainelių, bažnyčios chorų atliekamų dainų, taigi siekė atspindėti XX a. pradžioje gyvavusios tradicinės kultūros įvairovę“ (Nakienė A. 2011: 172). Įprastai tautosakos rinkėjai labiausiai vertina garbingo amžiaus sulaukusių žmonių pateikiamą informaciją. E. Volteris parodė, jog ir jaunų žmonių pateikiama tautosaka yra vertinga, vyksta tautosakos perimamumas.

E. Volteris užfiksavo nemažai lietuvių tautosakos vienetų. „Tačiau ne visos medžiagos atžvilgiu jis buvo atidus ir kritiškas. Antai [M. Daukšos] *Katekizme*⁵ pasitaikė ir tokių dainų, kuriose garbinamas caras, ir kurios yra ne liaudies, o literatūrinės kilmės“ (Bušmienė S. 1973: 16). Rašė mokslinius straipsnius tautosakos ir mitologijos temomis. Į tautosakos rinkimo darbą E. Volteris „įtraukė <...> daug asmenų [daugiau kaip 30] ir bendromis jėgomis surinko nemažai vertingos tautosakinės medžiagos, prisidėjo kuriant tautosakos rinkimo metodikos pagrindus“ (Bušmienė S. 1973: 17). Tai nemaži mokslininko nuopelnai lietuvių tautosakai.

MLLG leidinyje publikuotos dainos yra surinktos Kalvarijos ir Trakų apskrityse. Jos publikuojamos kartu su natomis. Prie 7 dainų nurodoma, kad jos yra užrašytos 1887–1888 m. 2 dainoms pateikiamas jų žanras – vestuvių dainos, o 1 nurodoma derliaus dainos grupė. Kitoms dainoms E. Volteris žanro nenustatė, tačiau jas pagal tekstų turinį galima priskirti vestuvių (7) ir užstalės (7) dainų tipams.

E. Volteris 1897 m. išleido 17 dainų ir 1 giesmės knygelę *Lieder aus dem Gebiete der Dsuken und des alten Sudauerlandes und ein geistliches Lied aus Kupischken (Dzūkų srities ir senojo Sūduvos krašto dainos ir viena giesmė iš Kupiškio)*. „Tekstus ir melodijas surinkėjui pateikė kun. Radušis, T. Zykus, Matulionienė ir Matulionis“ (LB. 1988: 340). LB nurodo, kad jo knygelės dainos ir giesmė yra „atspaustos iš MLLG“ (LB. 1988: 339). Galima daryti išvadą, kad *Lietuvių literatūros draugija* šias dainas publikavo pirmoji.

⁵ M. Daukšos *Katekizme* E. Volteris tautosakos vienetus paskelbė kaip kalbinę medžiagą. Kalbama apie 1901 m. E. Volterio išleistą *Lietuvišką chrestomatiją*, kurioje publikuojamas M. Daukšos *Katekizmas*.

Dar 36 dainas *Lietuvių literatūros draugija* spausdina nenurodydama publikacijų autorių, dėl to jos netyrinėjamos šiame moksliniame darbe.

Išanalizavus visas MLLG leidinyje publikuotas dainas pastebėta, jog jų daugiausia publikavo A. Janulaitis. Aptartosios dainos, kurioms pavyko nustatyti regionišumą, pasiskirsto taip: Žemaitija – 141 daina (Malavėnai – 140, Kretinga – 1), Klaipėdos kraštas – 21 daina, Suvalkija – 14 dainų (Kalvarija – 14), Aukštaitija – 2 dainos (Biržai – 1, Kupiškis – 1), Dzūkija – 1 daina (Trakai – 1). Pagal dainų žanrus visos dainos grupuojamos taip: vestuvinės – 104, gamtos – 18, užstalės – 15, jaunimo ir meilės – 14, karinės-istorinės – 13, našlaičių – 12, šeimos – 7, darbo – 4, humoristinės – 4, laidotuvių – 2, talalinė – 1, literatūrinė – 1. Pastebima, kad dainų publikavimas buvo chaotiškas. Draugija spausdino įvairių žanrų liaudies dainas, iš įvairių vietovių ir pateikėjų tiek Mažosios Lietuvos, tiek Didžiosios Lietuvos. Leidinyje išspausdinta tautosaka atspindėjo gyvąją lietuvišką kalbą.

2. Literatūrinių tekstų publikcijos

MLLG sąsiuvinuose randami 22 literatūrai priklausantys tekstai. Tai 2 Simono Daukanto istorinių veikalų ištraukos, 1 Juozo Andziulaičio-Kalnėno mirusiojo išlydėjimo kalba, 3 Dionizo Poškos eilėraščiai (1 Silvestro Valiūno eilėraštis ir 1 Juozapo Arnulfo Giedraičio eilėraštis priskirti D. Poškos kūrybai), taip pat D. Poškos 1 eiliuotas literatūrinis laiškas ir 11 epigramų, 1 Antano Strazdo eilėraštis ir 1 Juozapo Želvavičiaus poema.

2.1. Istoriniai veikalai – tautos papročių siūlas

„Pirmasis apie etninę kultūrą lietuviškai rašė Simonas Daukantas. Savo kūriniais jis norėjo įkvėpti visuomenę pamilti Lietuvos praeitį, jos kultūrą, kelti tautos sąmoningumą“ (Čepienė I. 2008: 147). Simonas Daukantas gimė 1793 m. Kalviuose (Skuodo r.), mirė 1864 m. Papilėje (Akmenės r.). Jis – „nepaprastas ir nenuilstantis lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos bei senovės tyrinėtojas“ (Jucevičius L. 1975: 59). Laikotarpiu, kuriame gyveno istorikas, rašytojas ir švietėjas, istorinis kontekstas buvo sudėtingas. „Pirmieji [XIX] amžiaus dešimtmečiai – tai Vilniaus universiteto suklestėjimo metas; remiantis lenkų kultūra ir literatūra, šviečiamųjų ir romantinių idėjų įtakoje vis plačiau imta domėtis Lietuvos praeitimi, kalba, į lituanistinį sąjūdį įsitraukia nemažas būrelis lietuvių, suaktyvėja pasaulietinio turinio raštija“ (Žukas S. 1988: 7). Toks kultūrinis pakilimas, kuriame dalyvavo ir S. Daukantas ilgai nesitęsė. Po 1831 m. sukilimo uždaromas Vilniaus universitetas, o 1863 m. uždraudžiama lietuviška spauda. Taip pat žmonės buvo išnaudojami baudžiavos. Tačiau slegiančios kliūtys išgrynino tautinio atgimimo viziją. „XIX a. pradžioje susiklostė ikirikščioniškos Lietuvos mitas, <...> iškyla naujo visuomenės modelio poreikis. <...> Atgimimo idėjos, tautinės sąmonės formavimosi procesas paliečia visas gyvenimo sferas“ (Skurdenienė I. 1994: 9). Atgimimo idėjos palietė ir S. Daukantą.

S. Daukantas mokėsi Kretingos pradinėje mokykloje. Kalvarijos mokykloje, kurią vėliau lankė būsimasis rašytojas, buvo mokoma lenkiškai (lenkiškai buvo kalbama ir Vilniaus gimnazijoje, kurioje mokslus vėliau tęsė S. Daukantas), „kunigai, būdami užsidegę lenkišku patriotizmu, vertė ir lietuvius atsisakyti gimtosios kalbos“ (Merkys V. 1991: 21). Taigi, lenkų kultūra ir kalba stipriai veikė S. Daukantą. Tačiau jis lenkiškai aplinkai priešinosi savo veikalus rašydamas lietuvių kalba. Nors mokyklos aplinka buvo persipynusi su bažnytinėmis pažiūromis, bet „pagal dėstomų dalykų turinį buvo pasaulietinė, laikėsi [Vilniaus] universiteto paruoštos programos“ (Merkys V. 1991: 24). Gali būti, kad mokymo programos buvo veikiamos Švietimo idėjų. Vėliau rašytojas Vilniaus universitete studijavo filologiją ir istoriją. Universitete taip pat stipriai veikė lenkų kultūra.

Nuo 1834 m. S. Daukantas dirbo tarnautoju Peterburgo Valdančiojo senato pirmajame departamente. Dirbti šioje įstaigoje jam buvo paranku, nes „šis departamento skyrius saugojo Lietuvos Metriką, t. y. XIV–XVII a. Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovo kanceliarijos archyvą (sukauptas jis buvo Vilniuje)“ (Žukas S. 1988: 71). Tai buvo galimybė prisiliesti prie tautos istorinių faktų, kurie tapo medžiaga rašytojo istoriniams veikalams. „Lietuviškų pasaulietinių knygų paklausa nebuvo didelė <...>. Tik globojant pasaulietiniam arba bažnytiniam mecenatui, atsirasdavo galimybė ką nors tyrinėti, ypač lietuvių kalbą arba Lietuvos istoriją“ (Aleksandravičius E. 1993: 121). E. Aleksandravičius teigia, kad S. Daukanto mecenatai buvo Motiejus Valančius, Laurynas Vambutas, Feliksas Kontrimas, Ignas Vaišvila, Petras Smuglevičius, J. Ch. Gintila, Ksaveras Kanapackis.

S. Daukantas lenkų įtakai nepasidavė. „*Nevydonai*. Taip Simanas Daukantas vadino lenkus, kurie baigė slopinti lietuvių dvasią“ (Sūdžius P. 1934: 19). Priešiškas nusiteikimas lenkų brukamai kalbai ir kultūrai skatino rašytoją aktyviai visuomeninei veiklai. „Visų Daukanto istorinių, folkloristinių, mokyklinių, švietėjiškų raštų ir leidinių tikslas buvo gryninti lietuvių kalbą, praskinti jai kelią į viešąjį gyvenimą ir mokslinę literatūrą“ (Merkys V. 1991: 121). Jis priklausė tiems inteligentams, kurie skatino lietuvių kalbos gyvybingumą lenkėjimo (Mažojoje Lietuvoje – germanizacijos) metu, kai tuo laikotarpiu kiti intelektualai baiminosi dėl lietuvių kalbos nykimo ir ją fiksavo kaip muziejinę medžiagą. Gyviausiais ir gryniausiais lietuvių kalbos pavyzdžiais mokslininkai laikė tautosaką. S. Daukantas, kaip ir kiti Vilniaus universiteto Literatūros ir laisvųjų menų fakulteto studentai, buvo skatinamas rinkti tautosakinę medžiagą. Jis „sukaupe daug dainuojamosios ir pasakojamosios lietuvių tautosakos, parengė liaudies poezijos rinkinį *Dainės žemaičių* (1846), jo pratarmėje pabandė nusakyti lietuvių liaudies dainų charakterį“ (Bončkutė R. 2001: 108). E. Žmuida papildo, kad „nemažai tautosakos yra jo kalbos vadovėlyje *Abėcėlė lietuvių kalnėnų ir žemaičių kalbos* (1842)“ (Žmuida E. 2011: 86). Galima pridurti, kad „savo plačia mokslinė, literatūrinė ir apskritai švietėjiška veikla S. Daukantas lietuvių kultūriniame gyvenime daug kur skynė naujus kelius“ (Lukšienė M. 1955: 3).

S. Daukanto istorinį veikalą *Budas Senowięs Lėtuwii* (MLLG. Heft 10. 1885: 171–175, 238–249) etnologė I. Čepienė laiko „tradicinio liaudies gyvenimo būdo aprašymu“ (Čepienė I. 2008: 147). MLLG leidinyje pateikiamas 1845 m. *Budas Senowięs Lėtuwii* leidimo variantas. Buvo išspausdinti I, III–VIII šio veikalo skyriai. Publikacijos autorius – čekų kalbininkas, lietuvių kalbos tyrinėtojas Leopoldas Geitleris (*Leopold Geitler*). „Peterburgo K. Hintzės spaustuvė šį veikalą išspausdino greičiau, negu buvo sugaišta laiko cenzūros įstaigose“ (Merkys V. 1991: 100). Mat, dėl žemaitiška tarpe rašyto teksto, cenzūrą atliekantiems žmonėms buvo sunku skaityti šį veikalą. Tekstą pavyko perskaityti Jonui Vaškevičiui. Knyga buvo išleista 1845 m. Peterburge. Išspausdinus

ši istorinį veikalą kilo politinių problemų. Carinei valdžiai „nepatiko ir tos *Būdo* vietos, kur sakoma, kad lietuviai, vergovės nukamuoti, neranda net teisėjų užtarimo, nes jis perkamas auksu“ (Merkys V. 1991: 163). Buvo atkreiptas dėmesys į „antivyriausybinės temas: apie lietuvių karus su rusais, socialinį pavergimą, teismų paperkamumą“ (Merkys V. 2003: 529). Nepaisant to, *Būdo* knygos nebuvo sunaikintos, priešingai – šis istorinis leidinys buvo kelis kartus perrašomas (J. Talmantas), publikuojamas (*Vienybė lietuvininkų*) net verčiamas į lenkų (vertė R. Podbereskis) ir vokiečių (vertė V. Jungfer) kalbas. „*Būdas* – ne politinės, o kultūros istorijos knyga“ (Grigas K. 1993: 135). Anot Vytauto Merkio, „Šviečiamasis laikotarpis iš pradžių, kaip ir renesanso epocha, ypač aukštino antikos pasaulio tautas, jų istoriją, kalbas, meną ir <...> kultūrą“ (Merkys V. 1991: 104). S. Daukanta rašyti apie lietuvių tautos istoriją paskatino Šviečiamasis amžius.

Anot V. Merkio, istorinio veikalo *Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių* rankraštis nėra žinomas. „*Būdo* autorystė S. Daukantui priskirta, remiantis jo taisymais I leidime, tiražo platinimu, <...> 1857 IV 1 (13) laišku nežinomam asmeniui, tekstologiniais tyrinėjimais, amžininkų duomenimis. <...> tikrąją *Būdo* autoriaus pavardę M. Akelaitis paskelbė jau 1858 m.“ (Merkys V. 1976: 746). Pastebėta, kad „*Būdas* artimas T. Lepnerio *Prūsijos lietuviui*, paskelbtam šimtmečiu anksčiau už *Būdą* (1744), o parašytam dar pusšimčiu metų prieš tai“ (Grigas K. 1993: 134).

S. Daukantas norėjo parodyti savo tautos kultūrą ir ją išaukštinti per istorijos veikalus. Rašytojas kurdamas *Būdą* rėmėsi istoriniais faktais ir „kaimo kultūros faktais“ (Merkys V. 1991: 108). Gali būti, kad istorikas kaimo žmonių gyvenimo būde įžvelgė panašumus su istoriniais žmonėmis. „Daukantas nesuprato tautosakos paraidžiui ir ne dėl kažkokių frazeologizmų ja domėjosi. Tai jam buvo išmintis, išreikšta nacionaline forma“ (Pivoras S. 1993: 73). Kaimo kultūra jam kėlė asociacijas su praeitimi. Praeitį S. Daukantas idealizavo. „Į Daukanto *Būdą* yra sudėta lietuviško kaimo filosofija. Mažiau pasitikėdamas metraščiais, jis remia nuolat savo išvedžiojimus patarlėm, priežodžiais, nes yra tos nuomonės, kad jos siekia gilios senovės“ (Ivinskis Z. 1936: 275). V. Merkys apie *Būdą* teigia, kad tai „pirmoji lietuvių kultūros istorija“ (Merkys V. 1991: 110). Ši veikalą veikė romantinės idėjos. Anot S. Žuko, „vienas svarbiausių romantinės historiografijos teiginių, skyrusių ją nuo švietėjiškosios, yra mintis, jog istorijos matu reikia laikyti ne žmogų, asmenybę, bet tautą“ (Žukas S. 1988: 95). S. Daukantas šiame veikalė norėjo pavaizduoti geresnę, priešingą jo laikotarpiui, lietuvių istoriją. „Jis sukuria šiame veikalė tariamai buvusį tolimoje praeityje gyvenimo idealą, kuris yra didžiausias kontrastas baudžiavinei santvarkai ir carizmui“ (Lukšienė M. 1955: 16). Tai romantizuota literatūrinė atsvara buvusiai XIX a. realybei.

MLLG leidinyje veikalo *Budas Senowięs Lėtuwiiu* skyriai turi lietuviškus ir (ar) vokiškus pavadinimus: I – *Pratarme*; III – *Die arbeiten der alten Litauer*; IV – *Die art und weise, wie die seele des verstorbenen auf einen hohen berg klettere*; V – *Wijszes arba Szwęntes (Bewirthunger*

oder heilige feste); VI – *Iłgiū wijszes arba szwęnte*; VII – *Budine*; VIII skyrius pavadinimo neturi. Nepaisant to, kad kai kurie skyriai pavadinti vokiškai, svarbiausia yra tai, jog pats tekstas yra išspausdintas lietuvių kalba. Be to, S. Daukantas rašė žemaitiškai, vartojo savus naujadarus, o tai apsunkina skaitytoją.

Lyginant 1845 m. leidimo *Būda*⁶ ir 1885 m. MLLG leidinyje publikuotas šio veikalo ištraukas, pastebima neatitikimų. L. Geitleris trumpino skyrių tekstus (pvz., publikacijoje yra išimtos kai kurios I skyriaus teksto atkarpos). Jis paėmė 1845 m. leidinio I skyriaus *Budas Senowięs Lėtuwii Kalnienu ir Zamajtiu* ištrauką apie lietuvių darbus ir jai parašė savo pavadinimą *Die arbeiten der alten Litauer*. L. Geitleio IV skyrius *Die art und weise, wie die seele des verstorbenen auf einen hohen berg klettere* atitinka S. Daukanto II skyriaus *Tikyba Senowięs Lėtuwii* ištrauką. Tokiu pačiu būdu yra padaryti ir kiti L. Geitlerio skyriai. Tai rodo, kad L. Geitleris publikacijoje norėjo išskirti tik tam tikrus viso veikalo epizodus, o savus pavadinimus galėjo sukurti norėdamas sukonkretinti apie ką yra ištrauka. Jis pavadinimus kūrė vokiškus, o originalius S. Daukanto pavadinimus paliko lietuviškus. Iš gramatinės pusės skiriasi tuo, kad L. Geitleris yra pakeitęs keletos žodžių rašybą: *pażwelgsme* (L. Geitleris) – *pażvelgsma* (S. Daukantas); *konegaiksztius* – *Konegajksztius* ir pan. Tokių žodžių nėra daug (apie 1 proc. visos publikacijos). Toks dalykas galėjo įvykti dėl lietuvių kalbos gramatikos taisyklių kitimo. Publikacija nuo knygos skiriasi ir tuo, kad publikacijoje nėra nuorodų į šaltinius, o knygoje – yra. Pavyzdžiui, knygos pratarinėje S. Daukantas rašo apie smiltis (t. y. smėlis Baltijos jūros pakrantėje) ir nurodo, kad informacija yra paimta iš *Bock's naturgeschichte von Prussen. B. II. s. 332.337*. L. Geitleris tokias nuorodas praleido. Čia galima išvada, kad L. Geitleris tokius faktus, kaip jūros pakrantės gruntas yra sudarytas iš smėlio, laikė savaime suprantamus ir žinomus, kuriems jau nebereikalingos nuorodos į kitus šaltinius.

Išspausdintuose skyriuose kalbama apie senovės lietuvių kalną, kuriuo mirusieji eina į pomirtinį pasaulį, šermenis, pagonių Jorės ir Iłgių šventes. Tai tarsi sakralinių apeigų aprašas. Taip pat apie Lietuvos geografiją (kalnus, upes, jūrą), istoriją (kaip Lietuvos teritorija ribojosi su Juodąja jūra), Pagonybės ir Krikščionybės susidūrimą, darbus (medžioklė, žvejyba, verpimas, audimas), žirgą (kaip žmogaus palydovą kare). Rašydamas šį veikalą istorikas rėmėsi tautosaka, kurią pats rinko. „Tautosaką <...> naudojo kaip šaltinį istorijos veikalams, ypač *Būdui*. Tautosaka jam buvo kultūros istorijos faktas“ (Merkys V. 1991: 147). K. Grigas svarsto, kad tautosaka į S. Daukanto kūrybą galėjo patekti per autoriaus savastį, patarles iš T. Lepnerio *Prūsijos Lietuvio* ir K. Milkaus žodyno (Grigas K. 1993: 136). S. Daukantas tautosaką laiko „<...> pirmuoju lietuvių tautos istorijos šaltiniu ir tam tikra stiliaus priemone, kuri knygą daro artimą skaitytojui valstiečiui“ (Lukšienė M.

⁶ 1845 m. *Būdas* žiūrėtas www.epaveldas.lt svatainėje.

1955: 23). Iš aptarto pavyzdžio matyti, kad S. Daukantas tautosaka rėmėsi ne tik rašydamas veikalą, bet ir savo asmeniniame gyvenime.

Šio istorinio veikalo tekstas primena etnografinį⁷ pasakojimą apie lietuvių papročius, kuriame smulkiosios tautosakos pavyzdžiais parodo lietuvių kalbos spalvingumą. „Nors Daukantas iš tiesų rėmėsi savo laikų kaimiška medžiaga, bet tai jam tėra pagalbinė priemonė rekonstruoti senovės lietuvių gyvenimą“ (Pivoras S. 1993: 77). Taigi, tai nėra etnografinės medžiagos rinkinys, kaip gali atrodyti iš pradžių. Tai yra istorinis veikalas, praturtintas liaudies kūryba ir papročiais. Pavyzdžiui, norėdamas išpeikti tinginystę S. Daukantas rėmėsi lietuvių liaudies priežodžiais: „Tinginio wisso ar mažo wissi neapwežieję, ir tejp szenden dar yra sakoma, slinki tie kiauszi, sako ar nuluptas, arba knakso it komele snausdama, arba smurgso it katėns užpelenie, žiopso it warnatys peno laukdams, wampso it tarsi swieto ar žmogaus neregiejes“ (MLLG. 1885: 240). Aprašydamas laidotuvių papročius istorikas pateikia raudos (tai vienas iš dainuojamosios tautosakos žanrų) pavyzdį: „To tarpo raudes tajp wadinamas motriszkoses so artimasejs gentimis apstoisus aslo nabasztiką raudoje, o siedentieje gijdoje budindamis nabasztiką tajs žodejs: Ulele, ko numire? Ar netorieję graže žmonę, rimtą ginklą, darbę szejminą, didius tortus, lakius sakalus, greitus priedsakius? Ko nepartekęs buwaj, ko stokoję numirę? Ar notorieję platę giminę?“ (MLLG. 1885: 245). Rašytojas paaiškina patarlės „nuliūdęs kaip žirgą pardavęs“ kilmę ir prasmę: „Nesgi senowie tas tebuo garsus jaunikaitis, kors gražesni žirgą torieję, to diel kožnos pirmiaus but wisso sawo lobio issižadiejęs, nekaip sawa žirgą ligi gywas kittam adawęs. Nesgi szenden dar yra sakoma i rupesningą žmogų: ko nuliudaj, ar ne žirgą pardawęs arba benuludo it žirgą nustojęs, arba džiaugas ar ne žirgą gawęs“ (MLLG. 1885: 248). Etnografiniai pasakojimai apie lietuvių buitį ir smulkioji tautosaka yra kaip informacijos šaltinis lietuvių istorijai aprašyti.

Lietuvių literatūros draugijos bibliotekoje šio veikalo nebuvo, kadangi jis nėra įtrauktas į bibliotekos knygų katalogą. Galima versija, kad dėl knygos neturėjimo, veikalo ištraukos buvo spausdinamos MLLG leidinyje. S. Daukanto istorinio veikalo tautiškumo, lietuvių savasties idėjos sutapo su *Lietuvių literatūros draugijos* idėja kelti lietuvių tautinę savimonę per etnografiją ir tautosaką.

Draugija savo leidinyje išspausdino S. Daukanto istorijos veikalo *Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje* ištrauką *Lietuwos galybe. Gediminas didesis Lietuwos Kunegajksztis* (MLLG. Heft 15. 1890: 266–312). „Kad S. Daukantas buvo *Pasakojimo* autorius, nėra jokių abejonių, tai rodo autografas, <...> tekstologiniai palyginimai“ (Merkys V. 1976: 797). Knyga

⁷ Kalbant ne moksline kalba galima paaiškinti, kad etnografija yra pasakojimai apie papročius (pvz., vestuvių apeigos), o tautosaka – žodinis, dainuojamasis, instrumentinis, choreografinis liaudies meno kūrinys (pvz., vestuvinė daina).

pasirašyta Jono Einoro slapyvardžiu. Ji buvo „parašyta 1850, dalis išspausdinta 1893, perdirbinys – 1899 [metais]” (Merkys V. 2003: 529). Knyga turi panašumų į kitą autoriaus kūrinį. „Šis veikalas iš esmės yra *Istorijos žemaitiškos* perdirbinys, bet ne santrauka“ (Merkys V. 1991: 100). V. Merkys svarsto, kad tai galėtų būti moksliausias S. Daukanto kūrinys. „Šio veikalo rankraščiai išlikę keturiose knygos, kurios saugomos trijose Vilniaus bibliotekose“ (Merkys V. 1976: 795). Vėliau perspausdintoje S. Daukanto kūryboje buvo stengtasi laikytis originalo. „Visi žinomi nuorašai maždaug lygiaverčiai, tekstas perrašytas gana kruopščiai, išlaikytos net tos rašybos ir tarmės ypatybės, kurios buvo būdingos tik S. Daukanto raštams“ (Merkys V. 1976: 796).

1893 m. veikalo dalį išspausdino M. Jankus Bitėnuose. Buvo spausdinama tik dalis šios knygos, nes ji buvo panaši į *Istoriją žemaitišką*, kuri buvo išleista 1893 m. pakeistu pavadinimu į *Lietuvos istorija*. Taigi, knygos dėl savo panašaus siužeto ir to paties leidimo metų dubliavosi. M. Jankaus leidimo *Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje* istorija baigiasi 1201 m. Susidomėjęs šiuo S. Daukanto veikalu istorijos aprašymus tęsė Jurgis Bielinis, kuris rašydamas rėmėsi *Istorija žemaitiška*, pratęsė iki Liublino unijos istorijos. „Toliau sekė visiškai originali Bielinio kūryba“ (Merkys V. 1991: 101). Jo parašyta istorija peržengė S. Daukanto gyvenimo laikotarpį. Knyga išleista 1899 m. Tekstas yra apie kunigaikščio Gedimino valdomą laikotarpį, Lietuvos įvykius jo valdymo metu.

Galima svarstyti, kad spaudos draudimo laikotarpiu MLLG leidinyje spausdintos istorinio veikalo *Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje* ištraukos *Lietuvos galybe. Gediminas didesis Lietuvos Kunegajksztis* paviškinimas periodikoje buvo kaip paskatinimas tautos kultūriniam savitumui sustiprinti, kaip protestas prieš tuometinę politiką, kaip provokacija suklestėti patriotiškumui. „Praeities kultūroje romantikai ieškojo tautos dvasios. <...> Jaučiama tendencija parodyti tautą kuo šviesesnę, kultūringesnę, poetiškesnę“ (Skurdenienė I. 1994: 13). Romantinėmis atgimimo idėjomis bei tautiškumu pasižymėjo S. Daukanto kūryba.

Istorinių veikalų ištraukų spausdinimas gali reikšti, kad vienas iš draugijos interesų buvo istorijos skleidimas. Kūrinį *Lietuvos galybe. Gediminas didesis Lietuvos Kunegajksztis* veikė Švietimas. „Iškėlus žmogaus vaidmenį, švietėjiškoji historiografija ėmė atidžiau domėtis istorinėmis asmenybėmis“ (Žukas S. 1988: 93). Gal dėl tokios Švietimo idėjos MLLG spausdino šią *Istorijos žemaitiškos* dalį, kadangi kūrinyje iškeliamas lietuvių istorinė kunigaikščio Gedimino asmenybė. Veikalas *Budas Senovių Lėtuviu* yra parankus publikavimui dėl to, kad jame atsispindi lietuviški papročiai ir tautosaka. Vienas iš *Lietuvių literatūros draugijos* siekių buvo rinkti etnografinę medžiagą apie lietuvius. Taip pat abiejų veikalų ištraukų publikavimą MLLG leidinyje galėjo lemti romantinės idėjos apie tautiškumą. „Per visus S. Daukanto raštus ir jo veiklą eina viena pagrindinė emocija – savo krašto meilė, viena pagrindinė mintis – noras padaryti laimingą savo tautą“

(Lukšienė M. 1955: 19). Anot istoriko Zenono Ivinskio, S. Daukanto noras buvo toks: „Jis nori kitiems įkvėpti meilės savo tautai; jis nori per praeitį kelti lietuvių tautinę sąmonę“ (Ivinskis Z. 1936: 248). O *Lietuvių literatūros draugija* turėjo mokslinius interesus spausdinant S. Daukanto istorinių veikalų ištraukas MLLG leidinyje. Draugijai tai buvo kaip istorinė medžiaga apie lietuvių kultūrą ir gyvenimo būdą.

2.2. Vienintelė mirusiojo išlydėjimo kalba

Taip pat išspausdintas *Laidotuviu pamokslas vartojamas Žemaitijoje, laike izleidimo lavono isz namu* (MLLG. Heft 12. 1887: 407–408). Tekstas publikuojamas MLLG leidinio *Etnografija, istorija ir archeologija* skyriuje. Iš pavadinimo matyti, kad mirusiojo išlydėjimo kalba buvo sakoma Žemaitijoje ir šis tekstas yra užfiksuotas šiame etnografiniame regione. Tai reiškia, kad draugijai rūpėjo fiksuoti ne tik Mažosios Lietuvos tradicijas, bet ir kitų etninių regionų. Šis tekstas yra etnografinis Žemaitijos laidojimo papročių palikimas. Mirusiojo išlydėjimo kalbą MLLG leidinyje išspausdino tautosakos bei etnografinės medžiagos rinkėjas, mokytojas Juozas Andziulaitis-Kalnėnas. B. Kerbelytė šiam tekstui priskyrė „tradicinės laidotuvių oracijos“ žanrą (Kerbelytė B. 1981: 17).

Poetas yra kilęs iš Gaisrių kaimo, Marijampolės raj., o kodėl užrašė žemaičių, bet ne savo krašto mirusiojo išlydėjimo kalbą lieka neaišku. Mirusiojo išlydėjimo kalba turėjo būti užrašyta XIX a. pabaigoje. 1886 m. poetas persikėlė gyventi į Tilžę, nes „iš draudžiamų lietuviškų knygų mokė ir lietuvių kalbos“ (Nastopka K. 1971: 5). Jis buvo priverstas emigruoti, nes carinė mokytojų vyresnybė mokytoją norėjo perkelti į Lenkiją, taip nubaudžiant už draudžiamų knygų naudojimą spaudos draudimo laikotarpiu 1864–1904 m. J. Andziulaitis-Kalnėnas gyvendamas Tilžėje surinktą tautosakinę medžiagą spausdino MLLG leidinyje. Vadinasi MLLG buvo leidinys, skatinęs publikuoti ir išsaugoti lietuvių kalba rašytus tekstus spaudos draudimo laikotarpiu.

Tekstas yra 46 eilučių ilgio. Mirusiojo išlydėjimo kalboje vartojami lotynų kalba rašyti religinių maldų žodžiai. Pavyzdžiui, „Egredere, egredere, frater, domo tua et ternitatis tue“, o po jų iškart parašytas vertimas: „Iszeik, iszeik mieliausias prieteliau mano isz namu savo, eik į namus amžinus tavo“ (MLLG. 1887: 407). Vieno sakinio pradžia parašyta lotyniškai, o pabaiga – lietuviškai: „Fili meus veni in domum meam, sunau eik pas manę, atsimik užmokesnį suteiktą per amžius amžinuju“ (MLLG. 1887: 408).

Kalbos sakytojas mirusiojo vardu atsiprašo žmonių ir Dievo dėl gyvenime padarytų klaidų, prašo atleidimo („Dovanokite, kaipo dovanojo Iszganytojas visam sutvėrimui savo“ (MLLG. 1887: 407)), dėkoja už gyvenime patirtą džiaugsmą („Todėl dabartės jau prie iszejimo savo norėtu

padėkavoti ponui Dievui už visokias geradėjystes, kurias apturėjo ant szio svieta gyvėdamas“ (MLLG. 1887: 407)). Kalbos pabaigoje mirusiojo artimieji raginami nepamiršti, jog jie žemėje yra laikini ir turi rūpintis savo dvasiniu gyvenimu. Kalba užbaigiama, kaip ir malda, žodžiu „Amen“. Laidotuvių kalba parašyta pirmuoju ir trečiuoju asmenimis. Kalbos teksto turinys parašytas taip, kad kalbos sakytojas yra įpareigotas ją perskaityti už mirusįjį, nes mirusysis to jau padaryti pats nebegali. Yra didaktikos bruožų: „Szėdien nūsprendis Dievo vienus koroja, ryto iszpuls ant tavęs“ (MLLG. 1887: 408).

Kęstutis Nastopka, tyrinėjęs J. Andziulaičio-Kalnėno publikacijas, šios mirusiojo išlydėjimo kalbos publikacijos neįtraukė nei į poeto *Raštų* rinkinį, nei į *Raštuose nespausdinti J. Andziulaičio darbai* sąrašą. Vadinasi, šis *Laidotuviu pamokslas vartojamas Žiamaitijoje, laike izleidimo lavono isz namu* dar nebuvo pastebėtas. Gali būti, kad MLLG leidinys pirmasis paskelbė šios kalbos publikaciją. Gal net ir vienintelis šios kalbos publikuotojas.

2.3. Dionizo Poškos kūrybos publikacijos

Dionizas Poška (apie 1765–1830) gyveno tokiu laikotarpiu, kai vyravo lenkų ir lietuvių dvikalbystė. Išlaikyti ir stiprinti lietuvių kalbos vartojimą visuomenėje nebuvo lengva. D. Poška priklausė laikotarpiui kai „pirmaisiais literatūriniais bandymais pasireiškia šviesesnioji žemaičių bajorija – A. Klementas, J. Kobeckis, J. Giedraitis ir kt.“ (Laurynaitis V. 2011: 134). Rašytojas savo kūrybą pradėjo ant naujosios literatūros epochos slenksčio. „Vyko visuomenės sekuliarizacija, vadavimasis iš viską sankcionavusios religinės pasaulėžiūros varžtų. <...> Naują pakopą pradėjo švietimas“ (Vanagas V. 1994: 53). Tačiau poetas „rašė veikiamas klasicistinės ir iš dalies sentimentaliosios literatūros“ (Laurynaitis V. 2011: 194). Jo kūryba buvo veikiamas ir lenkų kultūros. „D. Poška savo eilių temas rinkosi ir joms „drabužį“ siūdino, aiškiai sekdamas lenkų poezijoje vyravusiomis madomis“ (Vanagas V. 1994: 84).

XVIII a. pabaigoje, pagerėjus ekonomikai, susidarė palankios sąlygos mokslo ir kultūros plėtočiai bei pasaulietiškejimui, nors iki tol jie buvo Bažnyčios įtakoje. „XIX a. pradžioje atsirado naujų veiksmių, kurie kėlė ir plėtojo D. Poškos kultūrinius interesus, skatinusius jį kultūrinei veiklai“ (Laurynaitis V. 2011: 57). Anot Vinco Laurynaičio, naujieji veiksniai, kurie kėlė D. Poškos kultūrą, buvo visų visuomenės kultūros poreikių didėjimas, valstiečių noras mokytis, pasaulietinių mokyklų kūrimasis, jaunimo aukštojo mokslo siekiai, iš Vilniaus universiteto šviečiamųjų idėjų plitimas (jos veikė ir žemaičių bajoriją). Paties D. Poškos kultūrinis brendimas skatino jį rūpintis ir valstiečių kultūriniu augimu. Jis neigiamai vertino religinių raštų kalbą dėl joje vartojamų svetimybių, rėmė pasaulietinę Kražių mokyklą, skatino didesnę lietuvių kalbos gyvybingumą prieš

lenkų kalbą, siekė, kad žmonės turėtų lietuviškų knygų. Kad ir kaip D. Poška stengėsi dėl lietuvių kalbos sustiprinimo, jis „išskyrus savo poetinius kūrinius, visus mokslinius rašinius rašė tik lenkų <...> kalba“ (Laurynaitis V. 2011: 62). Lietuvių kalbą D. Poška naudojo meniniams kūrybiniais interesams.

„Savo pirmuosius poetinius bandymus lietuvių kalba D. Poška, žinoma, pradėjo vertimais iš lenkų ar lotynų kalbų, būdamas <...> įsitikinęs, kad tų kūrinių pavyzdžiu galima ir lietuvių kalba sukurti poeziją“ (Laurynaitis V. 2011: 136). Tai rodo, kad pirmieji poeto kūriniai buvo svetimų stilių atkartojimas.

MLLG leidinyje (1896 m., 21 sąs., p. 302–310) randami D. Poškos 3 eilėraščiai (*Kita karta, ne teip buwa; Dumoimas ant senos Pylys Wilnuje; Yszguldimas ysz tu patciu rasztu*), eiliuotas literatūrinis laiškas J. A. Giedraičiui (*Szwisey skaystus Kunigayksztu Gieradie*) ir 11 epigramų, (*Pagarbinimas; Tykimiste; Du Wiresnije; Kareywis Milicios; Paklausimas; Uzraszas Katiliny; Gale pyningu; Pati; Wiskups yr Muzyks; Patiewis; Teplotojas*). Visus šiuos D. Poškos kūrinius draugijos leidinyje išspausdino E. Volteris straipsnyje *Litauische Schriftsteller des 19. Jahrhunderts. 4. Dionysius Paszkiewicz (Poszka) (Lietuvių XIX amžiaus rašytojai. 4. Dionizas Paškevičius (Poška))*. Deja E. Volteris 1 Silvestro Valiūno eilėraščių ir 1 Torkvato Taso eilėraščių priskiria D. Poškos kūrybai.

MLLG spausdino 3 D. Poškos **eilėraščius**. Eilėraštis *Kita karta, ne teip buwa*, pasak V. Laurynaičio, „pirmą kartą iš D. Poškos rankraščių E. Volterio išspausdintas [draugijos] žurnale“ (Poška D. 1959: 691). V. Vanagas šio kūrinio žanrą įvardija kaip moralistinį eiliovimą (žr. Vanagas V. 1994: 85). Joje kalbama apie praeities ir žmonių santykių idealizavimą, vertybes, patriotizmą ir pan. V. Laurynaitis teigia, kad nėra žinomas teksto originalas ir parašymo data. Gali būti, kad 79 eilučių eilėraščių autorius kūrė pats, nesiremdamas kitais grožiniais kūriniais. „Sprendžiant iš to, kad ji meniniu atžvilgiu žymiai silpnesnė už *Mužiką Žemaičių ir Lietuvos*, galima manyti ją buvus sukurtą anksčiau, tikriausiai XIX a. 2-ame dešimtmetyje“ (Laurynaitis V. 2011: 140). O eilėraštis yra apie seną turtingą tėvą ir jo pinigų trokštančius vaikus. Tėvas, idealizuodamas praeitį, kalba, kad anksčiau buvo gera gyventi, buvo daugiau pagarbos kitam žmogui ir patys žmonės buvo geresni. Kūrinyje „opoziciškai sugretinama dabartis ir praeitis, tik jų priešpriešos pamatu imami ne politinės, o moralinės būklės kriterijai“ (Vanagas V. 1994: 91). Remiantis LB aptikta, kad šis eilėraštis buvo publikuojamas *Vilties kalendoriuje 1904 metams*.

Eleginio tipo eilėraštis *Dumoimas ant senos Pylys Wilnuje* (V. Vanagas šio kūrinio žanrą įvardija kaip istorinę dūmą, žr. Vanagas V. 1994: 85) yra išverstas iš lenkų poeto Francišeko Sokolo Šahino (*Franciszek Sokol Szahin*) eilėraščio *Duma nad rozwalinami murow Jagiellonskich w Wilnie*, kuris yra išspausdintas knygoje *Muza Polska Franciszka Sokoła Szahina (1804, Vilnius)*.

V. Laurynaitis teigia, kad eilėraščių D. Poška galėjo išversti apie 1808 m. Monografijos autorius konstatuoja, kad „vertimo patriotinės ir praeitį idealizuojančios idėjos yra [D. Poškos] giliai pajustos“ (Laurynaitis V. 2011: 137). Galima papildyti V. Vanago teiginiais apie *Dumoimas ant senos Pylys Wilnuje*: „tai iš Europos žemėlapiu išbrauktos, valstybingumą praradusios Lietuvos apgailėjimas, palydimas herojiškos jos praeities nostalgikų prisiminimų, kurie visada būna dvasios priebėga tiems, kam vilčių neteikia dabartis“ (Vanagas V. 1994: 91). V. Vanagas dar šio kūrinio prasmę papildė ir kitomis mintimis. Anot jo, istorinė dūma galėtų būti apie senovės pasaulio civilizacijas ir bėgantį laiką.

Eilėrašties *Yszguldimas ysz tu patciu rasztu (Ant Bažnicios Cathedralnos)* mokslininkų yra mažiau nagrinėtas. Po pavadinimu D. Poška prirašo, kad kūrinys yra skirtas Vilniaus katedrai, pašventintai, 1801 m. Eilėraščių sudaro 7 rimuoti posmeliai po 4 eilutes. Eilėraštyje lyrinis „aš“ garbina Dievą, išaukština Bažnyčią ir smerkia pagoniškas apeigas.

Poeto **Silvestro Valiūno** (1789–1831) eilėrašties *Dumoimas Sena Žiemaytczia ant Kalna Byrutas. Dayna Historini* MLLG leidinyje pateikiamas kaip D. Poškos kūrinys. „Yra žinių, kad [eilėraščio] tekstą taisė ar redagavo D. Poška“ (Poška D. 1959: 738). 1824 m. šis eilėrašties buvo išspausdintas D. Poškos knygoje *Bitelė baublyje*. „D. Poška kūrinį papildė. Jis užrašė naują antraštę“ (Miškytė R. 1976: 217). Lietuvių literatūros tyrinėtoja Regina Mikšytė teigia, kad eilėrašties turi 3 variantus. Eilėrašties sudarytas iš 15 strofų po 4 eilutes. Po eilėraščiu parašyti kai kurių žodžių tarimo variantai. Kūrinyje idealizuojami kunigaikščių laikai, aprašoma kunigaikščio Jogailos pasipiršimo istorija Birutei. Jame nurodoma, kad Birutė yra bajorų kilmės, bet tuo nesipuikuojanti. Ji nesipuošė brangenybėmis, dėvėjo savo rankų darbo marškinius, nešiojo rūtų vainiką ir gintaro karolius. Šis eilėrašties atspindi dalį poeto kūrybos bruožų: „romantinė simbolika, lyrizmas, liaudies dainų poetika“ (Bončkutė R. 2011: 531). Eilėrašties labai išpopuliarėjo kaip daina. „„Birutės“ variantų iš viso yra užrašyta daugiau kaip 200, iš jų dalis su melodijomis“ (Petrikaitė J. 2008: 179). Eilėrašties Birutė „tapo populiariausiu jo [S. Valiūno] poezijos kūriniu“ (Petrikaitė J. 2008: 175). Kaip matyti, čia S. Valiūnas idealizuoja paprastos lietuvaitės įvaizdį.

E. Volteris į straipsnį *Litauische Schriftsteller des 19. Jahrhunderts. 4. Dionysius Paszkiewicz (Poszka) (Lietuvių XIX amžiaus rašytojai. 4. Dionizas Paškevičius (Poška))* apie D. Poškos kūrybą įtraukė **Juozapo Anrulfo Giedraičio** (1754–1838) eilėraščių *Kupidinas piemėniu Rubose* (19 eilučių). Eilėraščio ištraukoje Kupidonas (originale Kupidinas) pirmuoju asmeniu kalba, kad jis yra didis dievas tik su piemens išvaizda i rūbais. Jis puikuoja, kad jo, piemens pavidale, nepažintų nė jo motina Venera. Jis geidžia būti galingu dievu, bet jam lemta likti tarnu „Tarpe miszku, ir krumu“ (MLLG 1896: 307). Dar apgailestauja, kad jis, būdamas dievu, galėtų atlikti daug didžiųjų darbų, bet yra priverstas slėptis nuo motinos.

Vienas iš D. Poškos kūrinų, tai – *Szwissey skaystus Kunigaykszti Gieradie*, yra **eiliuotas literatūrinis laiškas**, kuris skiriamas žemaičių vyskupui Juozapui Arnulfui Giedraičiui, kuris „domėjosi lietuvių kalba, vertė ir rašė eilėraščius“ (Laurynaitis V. 2011:65). Pasak V. Laurynaičio, D. Poška J. A. Giedraitį laikė autoritetu. Eiliuotas laiškas datuojamas 1809 m. rugpjūčio 15 d. Jame kalbama apie italų poeto Torkvato Taso (*Torquato Tasso*) kūrybos taisyklą. J. A. Giedraitis D. Poškai atsiuntė T. Taso dramos *Aminta* ištrauką *Kupidinas piemėniu Rubose* ir prašė pataisyti, kadangi J. A. Giedraitis pats vertė šią dramos ištrauką iš italų kalbos ir gal jam pritrūko pasitikėjimo savo lietuvių kalbos įgūdžiais. Eiliuotame laiške D. Poška atsako, kad dramos ištrauka yra pakankamai gerai išversta, tai rodo laiško citata, kurioje dramos ištrauka lyginama su gerais rūbais: „Nauju rubu ne dyrpsiu – sena pataysisu“ (MLLG 1896: 307). Laiške pastebima tai, kad J. A. Giedraitis tekstą *Kupidinas piemėniu Rubose* prieš versdamas į lietuvių kalbą ją dar išvertė į lenkų kalbą:

„Pirmus Rubus jam siuwa – Tasfsas Italiszka,
Antras Tu kunigaykszti, padarei Lenkiszka,
O Trecius mani dawey – Labay gieray kirptus
Noriedams iogiej butum – žiemaytyszka dyrptus“ (MLLG 1896: 307).

Taigi, ši dramos ištrauka nėra versta iškart iš italų kalbos į lietuvių, o lenkų kalba buvo tarpininkė. D. Poška ir J. A. Giedraitis bendradarbiavo verčiant Šventąjį Raštą į lietuvių kalbą. Į J. A. Giedraičio sudarytą komitetą buvo įtrauktas D. Poška, kuris „redagavo vertimo kalbą“ (Laurynaitis V. 2011: 66). Kadangi D. Pošką ir J. A. Giedraitį siejo vertimo darbas, todėl J. A. Giedraitis prašė D. Poškos konsultacijos ir dėl eilėraščio vertimo.

Epigramos buvo palankus žanras D. Poškai, kaip Švietimo epochos atstovui, reikšti mintis apie jo laikotarpio politines ir socialines realijas. „Kriticizmas ir juokas – du ginklai, talkinę švietėjams jų kovoje su feodalizmo ideologija“ (Vanagas V. 1994: 93). „Tie eilėraščiai tarsi primena trumpas dramatinio kūrinio sceneles“ (Laurynaitis V. 2011: 190). MLLG leidinyje išspausdinti satyriniai eilėraščiai nėra nuodugnai tyrinėti. „Daugumas D. Poškos smulkiųjų eilėraščių yra parašyti kaip žodyno iliustracijos – juos autorius dėjo į savo rašomą žodyną kai kurių žodžių reikšmei bei vartojimui paryškinti“ (Poška D. 1959: 702). Juose rašytojas šmaikščiai kalba apie meilės ir pagarbos vertybių sumenkinimą, turto išaukštinimą.

Satyriniame 4 eilučių eilėraštyje *Pagarbinimas* pajuokiamas žmonių garbinimas. Gero žmogaus pagerbimas padaro jį dar geresnį, o kvailo – dar kvailesnį. 8 eilučių epigrama *Tykimiste* yra apie priešmirtinį vyro prašymą žmonai, kad ji, po jo mirties, netekėtų už kito. Pabaigoje

pašiepiama, kad vyras meilę žmonai rodo mirdamas, o ne anksčiau, dėl to žmona dar prieš vyro mirtį pasižadėjo kitam. Dialogo formos 6 eilučių kūrinėlyje *Du Wiresnije* pirmasis bajoras klausia antrojo, kokia yra jo kilmė. Antrasis atsako, jog yra kilęs iš „mužikiele“ ir pajuokia pirmąjį, jog jei būtų gimęs jo vietoje (t. y. giminėje ar šeimoje) turėtų ganyti kiaules. Čia galima išvelgti D. Poškos norą sulyginti dvi socialines klases – bajorų ir muzikų.

Epigramoje *Kareywis Milicios* (6 eilutės) šaipomasi, kad kareivis, neradęs žmogaus galvos (t. y. proto), nukirto jam kojas. 4 eilučių *Paklausime* lyrinis „aš“ klausia, ką reikia mylėti, kai etikos normos draudžia mylėti nekaltą mergelę, našlę ir klastingą moterį. Satyriniame ketureilyje *Uzraszas Katiliny* žmogus, užmiršęs savo tėviškę, teigia, kad tie kas „atsispiria“ (t. y. palieka, pamiršta, išduoda ar pan.) nuo savo tėviškės turi mirti nuo kalavijo arba būti pakartas. Paradoksalu, bet ir pats eilėraščio žmogus yra vienas iš „atsispirčių“. Dialogo formos 8 eilučių kūrinėlyje *Gale pyningu* kaimynas kaimynui bando įpiršti „gerą“ žmoną, bet kaimyno (to jaunikio) atsakymai rodo, kad būsimoji žmona ne tokia jau ideali, pvz.: „Yr mažagi, yr giera. – Kayp welniuks pragara“ (MLLG 1896: 307). Tačiau, kai kaimynas piršlys pamini jog nuotaka yra turtinga, jaunikis sutinka ją vesti šią dieną. Epigramos autorius pajuokia idealios antrosios pusės paieškas taip parodydamas, kad svarbiausia yra pinigai.

Dvieilyje *Pati* juokiamasi, kad vyrui tik dvi dienos gyvenime yra linksmos – kai veda ir kai miršta jo žmona. 6 eilučių epigramoje *Wiskups yr Mužyks* šaipomasi iš dvasininkijos. Mužikas nenusiima kepurės kai vyskupas žmones „zėklina“, t. y. laimina. Vyskupui supykus, mužikas atkirto, kad, jei palaiminimas turi kokių nors galių, tai palaiminimas turi paveikti žmogų ir per kepurę. Toks atsakymas rodo „mužiko išdidumą, savo vertės suvokimą“ (Girdzijauskas J. 2001: 613). Dvieilyje *Patiewis* teigiama, kad našlė už vaikus labiau myli jų patėvį. Kūrinyje *Teplotojas* (8 eilutės) mužikas svarsto, kuo Dievas glostys savo vaiką (t. y. muziką), nes dailininkas Dievo paveikslą nutapė su ugnimi delnuose. Matyti, kad „mužikėlis skeptiškai ir ironiškai nusiteikęs tikėjimo atžvilgiu“ (Girdzijauskas J. 2001: 614). Aptartuose satyriniuose eilėraščiuose pastebimas kalbos retoriškumas. „Rašydamas „smulkiuosius“ kūrinis, D. Poška nepasiekė didelio eiliavimo technikos – ritmo, rimų, strofų – įvairumo“ (Vanagas V. 1994: 98).

LB teigiama, kad „visi čia išspausdinti D. Poškos eilėraščiai, epigramos ir vertimai, o taip pat S. Valiūno *Birutės daina* ir J. A. Giedraičio išverstas T. Taso (*Torquato Tasso*) *Kupidonas piemenų rūbuose* paimti iš rankraščio, priklausiusio Peterburge gyvenusiam asmeniui R–cz. Rankraščio tolimesnis likimas nežinomas“ (LB. 1985: 923). Nepavyko aptikti kitų įrašų apie D. Poškos ankstesnį kūrybos publikavimą. Vadinasi, šie kūriniai nebuvo anksčiau publikuoti. Taigi, draugija juos publikavo pirmoji. Draugija galėjo D. Poškos kūrybą pasirinkti MLLG leidiniui ir dėl

to, kad sutapo jų interesai. Draugija siekė fiksuoti, saugoti lietuvių kalbą nuo germanizacijos, o D. Poška nuo lenkėjimo.

2.4. Antano Strazdo eilėraštis *Kiškis*

Dar 1 eilėraštis išspausdintas 1885 m. 10 MLLG sąsiuvinyje (p. 290). Publikacijos autorius yra Jonas Koncevičius. Jis nurodo, kad šis kūrinys yra daina, kurį paėmė iš Antano Drazdausko knygos *Giesmes Svietiskas ir Szventas* (1814). Kūrinio pavadinimas – *Kiškis*. Šie faktai rodo, kad publikuoto eilėraščio autorius yra Antanas Strazdas (1760–1833). „Daugumą savo kūrinių A. Strazdas skyrė dainuoti; jie yra artimi liaudies dainoms savo posmų sandara bei ritmika“ (Gineitis L. 1957: 19). Greičiausiai dėl eilėraščio panašumo į liaudies dainą *Kiškis* J. Koncevičiui atrodė kaip liaudies daina. Dar viena priežastis leidusi J. Koncevičiui manyti, jog tai liaudies daina yra „A. Strazdo eilėraščių paplitimas liaudyje. Jo eilėraščiai yra paplitę visoje Lietuvoje“ (Jonynas A. 1979: 83). Be to, L. Sauka XIX–XX a. laikotarpio rašytojų kūryboje išvelgia literatūros ir tautosakos bruožų jungtį: „augant susidomėjimui tautosaka, ji vis dažniau naudojama grožinėje kūryboje“ (Sauka L. 2006: 60). Vieną iš šio reiškinių paveiktųjų tautosakininkas įvardija A. Strazdą.

Poetas „lietuvių kultūros istorijoje įsitvirtino kaip originali asmenybė, siekusi dvasios laisvės, atmetusi prisitaikymo etiką, <...> kūrė viltingesnę pasaulio viziją“ (Vanagas V. 2001: 472). Jis kūrė remdamasis lietuvių liaudies dainų stilistika, todėl jo eilės panašios į liaudies dainas. „Paprastais liaudiškos dainos žodžiais, baudžiauninkams suprantamu ir pajaučiamu būdu, poetas rodė sunkią valstiečių būklę feodalinėje priespaudoje“ (Gineitis L. 1957: 14). Gal dėl liaudies dainos bruožų atpažinimo eilėraštyje A. Strazdo poezija buvo artima žmogui ir populiari. „A. Strazdo dainos virto tautosakos kūriniais, šakojosi gausiais variantais. Dalis jų pateko į S. Daukanto, A. Juškos, A. Sabaliausko paruoštus lietuvių liaudies dainų rinkinius“ (Gineitis L. 1957: 13). Vytautas Vanagas, aptardamas A. Strazdo kūrybos bruožus, teigia, kad poetui įtaką darė lenkų literatūra ir lietuvių liaudies tautosaka: „ji [t. y., kūryba] literatūriška, bet netelpa kurios nors šviečiamojo amžiaus estetinės sistemos rėmuose, ji liaudiška, folkloriška, bet nėra liaudies dainas kartojanti tautosakinė transkripcija“ (Vanagas V. 1974: 19). A. Strazdas laikosi tarp poezijos ir tautosakos rėmų.

Giesmes Svietiskas ir Szventas yra „pirmasis originalių lietuviškų eilėraščių rinkinys. Tai lietuvių pasaulietinės poezijos pradžia“ (Girdzijauskas J. 1991: 5). J. Girdzijauskas nurodo, kad yra išlikę tik du šios knygos egzemplioriai. „Neišlikus jokių liudijimų apie leidinio tiražą, spėjama, kad jo išspausdinta gal tik 200–300 egzempliorių“ (Tumelis J. 1991: 59). Iki 1885 m., kai MLLG

leidinyje buvo publikuotas eilėraštis *Kiszkis*, knyga *Giesmes Svietiskas ir Szventas* buvo perspausdinta tik vieną kartą. 1884 m. ją perspausdino Juozapas Miglovara. „1884 m. leidiny (Miglovaros) ši daina [eilėraštis] turi 13 posmų, (paties A. Strazdo išleistame 1814 m. leidime – tik 6)“ (Gineitis L. 1957: 124). Be to, J. Miglovara perspausdintoje knygoje „pakeitė skolinius, atskirus žodžius, net frazes, apžemaitino morfologiją ir fonetiką“ (Vanagas V. 1974: 89). Perleistame leidinyje nebuvo išlaikytas A. Strazdo kūrybos autentiškumas. Galima manyti, kad J. Koncevičius publikuodamas šį A. Strazdo eilėrašį norėjo parodyti pirminį originalųjį jo variantą.

Apie eilėraščio *Kiszkis* tautosakiškumo bruožus rašė A. Jonynas. Mokslininkas pastebėjo, kad „iš visų šio poeto autentiškų kūrinių išplitimu liaudyje nusileidžia tik „Strazdui“ [eilėraščiui]“ (Jonynas A. 1979: 96). Palyginęs LLDK duomenis apie iš šio eilėraščio liaudyje gimusius dainos variantus (kurių yra 270), jis mano, jog daina buvo nekūrybiška, liaudis laikėsi A. Strazdo teksto originalo, mažai buvo varijuojama. Be to, A. Jonynas teigia, kad šiam eilėraščiui įtakos labiau turėjo lenkų, o ne lietuvių kultūra – „panaši lenkų daina jau randama XVII a. pabaigoje išėjusiame H. Pšetockio eilių rinkinyje „Pasninko pietūs“ („Postny obiad“, 1684)“ (Jonynas A. 1979: 99). A. Jonynas savo teiginiais pagrindžia A. Strazdo eilėraščio *Kiszkis* panašumus į liaudies dainą. O J. Koncevičius MLLG leidinyje pavadindamas eilėrašį daina patvirtina nuomonę, kad liaudyje šis kūrinys buvo žinomas kaip daina.

2.5. Juozapo Želvavičiaus poema *Gesmes arba Poezija Kuniga Jozepa Želvovicz.*

Pirma Dalis: ape Seną Zokaną

Draugija išspausdino poeto, vertėjo, kunigo Juozapo Želvavičiaus (*Żelwowiez, Żelwawicze*, kai kurie šaltiniai autoriaus pavardę pateikia kaip *Żelvys*) *Gesmes arba Poezija Kuniga Jozepa Želvovicz. Pierma Dalis: ape Seną Zokaną* (MLLG. 1892 m. 17 sąs., p. 456–458). Poema parašyta 1858 m. Vilniuje, leidinių sudaro 154 p. Knygos pratarmė publikuojama E. Volterio vokiečių kalba parašytame straipsnyje *Litauische Schriften und Schriftsteller des 19. Jahrhunderts* (*Ugianski, Żelvovicz und S. Stanewicz*).

Poetas gimė 1822 m. Malkarstuose (Telšių r.), mirė 1866 m. Saratove (Rusija). „Rašė žemaičių tarpe“ (Vanagas V. 2001: 558). Be knygos *Gesmes arba Poezija Kuniga Jozepa Želvovicz. Pierma Dalis: ape Seną Zokaną* poetas dar yra lenkiškai išspausdinęs *Katekizmą* (*Krótki Wykład Katolickiego Katechizmu*, 1852), parašęs *Homilie niedzielne I* (1854), išvertęs rusų poeto Ivano Krylovo (1769–1844) 25 pasakėčių rinkinį *Pasakos* (1863), paruošęs lenkiškų ir vokiškų kalendorių. Didžiąją gyvenimo dalį praleido Rusijoje. Jo pagrindinis darbas – kunigavimas („buvo Saratovo kunigų seminarijos rektorium“ (Lukšienė M. 1957: 536)), o pomėgis – literatūra.

Daugiausia jo knygų, kurias leido savo lėšomis, spausdino Juozapas Zavadskis (Vilniuje). V. Biržiška pastebi poeto leidžiamų knygų apipavidalinimo išskirtinumą: „[J. Želvavičius] rūpinosi ne tik jų [t. y. knygų] turiniu, bet ir išore. Palyginti su kitomis tuo laiku leidžiamomis lietuviškomis knygomis, jo išleistosios išsiskiria ypatingu dailumu“ (Biržiška V. 1990: 316). J. Želvavičius rašė pusiau žemaitiškai, pusiau aukštaitiškai. „Jie [J. Želvavičius, A. Pabrėža] stengėsi savo raštų kalba būti suprantami ir aukštaičiams, išsižadėdami kai kurių žemaitiškų formų ir vietoje jų vartodami aukštaitišką lytį“ (Korsakas K. ir kt. 1957: 230). Be to, XIX a. populiarėjo knygų rašymas sava tarpe.

J. Želvavičiaus poezija priskiriama XIX a. vidurio laikotarpio poezijai. Tuometinei poezijai didelę įtaką darė socialiniai reiškiniai. „Daugelyje poezijos kūrinų buvo smerkiamas baudžiavinis išnaudojimas, reiškiamas užuojauta valstiečiui, <...> sustiprėjo nacionalinio išsivadavimo motyvai, buvo pradėta griežčiau smerkti carinė priespauda“ (Lukšienė M. 1957: 506). Tokia buvo Rusijos veikmė Didžiąjai Lietuvai. Meilė Lukšienė išskiria XIX a. vidurio gamtos vaizdinių plėtotę poezijoje, pastebi meilės motyvų trūkumą literatūroje (tai paaiškinama tuo, kad daugiausia kūrė kunigai, o jiems meilės moteriai tema – tabu), sustiprėjusį lyriškumą, sentimentalumą ir realistiškumą, įžvelgia kalbos liaudiškumą. Kaip trūkumą ji įvardija aprašinėjimo ir vardijimo elementus. O privalumu laiko tai, kad poetai „rašė lanksčia, gana turininga ir gyva kalba“ (Lukšienė M. 1957: 508). Suklesti lyriniai ir humoristiniai eilėraščiai.

„Vadovaujantį vaidmenį lietuvių literatūroje nuo XIX a. pradžios ėmė vaidinti jau ne rašytojai, gyvenę Rytų Prūsijoje, kaip kad XVIII amžiuje, o rašytojai, gyvenę Lietuvoje, kur <...> pradėjo augti nacionalinė inteligentija“ (Korsakas K. ir kt. 1957: 221). Anot K. Korsako, kilo švietimo lygis, brendo nacionalinės idėjos, pasaulietinė literatūra tapo paklausesnė už religinę, kūryboje plito liaudiškumo tonas, buvo atsižvelgta į valstietį skaitytoją, į jo aplinką. Palyginus su XVIII a., kilo rašytojų ir skaitytojų intelektualumas, tobulėjo poezija ir kūrinų meninė vertė. Vis dar laikėsi pasakėčios žanras, tačiau jis buvo silpnesnės meninės vertės. XIX a. kūryboje „pirmiausia grožinės prozos elementų randame rašytojų-švietėjų S. Daukanto, L. Jucevičiaus, L. Ivinskio raštuose“ (Korsakas K. ir kt. 1957: 224). Toks yra J. Želvavičiaus amžiaus kontekstas.

Poemą *Gesmes arba Poezija Kuniga Jozepa Želvovicz. Pirma Dalis: ape Seną Zokaną* sudaro šešios dalys. MLLG leidinyje išspausdinta poemos pratarmė, kurią sudaro 60 eilučių eiliuotas tekstas. Joje paaiškinama, kad autorius knygoje atpasakoja Senojo Testamento laikus. Galima patikslinti, kad J. Želvavičiaus poemoje pateikiama Senojo Testamento Pradžios knygos istorija. Taip pat pastebima, jog autorius į tekstą įpina savų, su Biblija nesusijusių, elementų. Pavyzdžiui, aprašydamas Babelio bokštą ir kalbų atsiradimą, poetas pamini lietuvius ir jų kaimynus (ko Biblijoje iš tiesų nėra):

„Kaip voktei, lėkai taip ir zemaitei,
Tarp sawęs szneka,
Nei vėno žodio svetis ne prasi,
Kame ten mislę ar protą rasi“ (Želvovicz J. 1858: 42).

Tokiu būdu poetas tikriausiai norėjo Biblijoje aprašomus įvykius padaryti artimesnius lietuviams. Pasak V. Vanago, „giesmės epiškos, jose pasakojama pakankamai vaizdžiai ir sklandžiai“ (Vanagas V. 2001: 558). Tačiau poeto verstas giesmes istorikas vertina neigiamai dėl pažodiškumo ir rašymo stiliaus. O A. Mažiulis apie pasakėčias atsiliepia teigiamai: „[J. Želvavičius] pridėjo įdomią prakalbą, kur tikėjosi, jog niekinama lietuvių kalba bus mokslo žmonių gerbiama, nes ji senesnė už slavų, sanskritą ir t. t.“ (Mažiulis A. 1966: 193). Juozas Tumas Vaižgantas poeto eiles vertina silpnai: „Želvio eiliavimas gana menkas, stilius sunkus ir painus, kitur nėra santaikos [čia turima omenyje sintaksė] reikalavimai neužlaikyti, vis kad eilia išėitų“ (Tumas J. 1907: 15). M. Lukšienė pastebi poetiškumo trūkumą: „Želvavičiaus *Giesmėse...* iš tiesų maža poezijos, nes autoriui terūpėjo tik perteikti Biblijos legendų siužetus“ (Lukšienė M. 1957: 537). Mokslininkų nuomonės dėl šio kūrinio išsiskiria.

Knyga turėjo kalbinių problemų, kurios užkliuvo cenzūrai. „Kai kurias vietas cenzūrai išbraukus, Želvys visas jas įdėjo knygutės pabaigoje tariamai korektūros klaidų atitaisyme“ (Biržiška V. 1990: 317). Tai rodo, jog J. Želvavičius buvo ambicingas ir nepakluso cenzūros reikalavimams. Peržvelgus nagrinėjamos poemos skyrelį *Didijei apsirikimai pataisiti* pastebima, kad daugiausia cenzūros pataisytos vietos yra susijusios su kalba ir gramatika, pvz., cenzūra parašė žodį *doszimt* vietoj J. Želvavičiaus *deszimt*, *gantus* vietoj *gautus* ir t. t. Taip pat cenzūra išbraukė visas frazes susijusias su Gudija ir gudais, pvz., „Gudai susizgrimb ir turia baimę. <...> te em ji gudas!“ (Želvovicz J. 1858: 154). Be MLLG leidinio šios poemos prakalbą dar publikavo J. Tumas *Raštų* 10 tome (1929). Knygos ištraukos buvo įtrauktos į J. Aisčio ir A. Vaičiulaičio *Lietuvių poezijos antologiją* (1951). *Lietuvių literatūros draugija* pirmoji paskelbė nagrinėjamos poemos prakalbą.

3. Giesmės

MLLG publikuoja 18 evangelišku giesmių. 17 publikacijų priklauso Karlui Hofheincui, 1 – Eduardui Volteriui.

Evangelikai liuteronai giedojo jau nuo XVI a., kai gimė liuteronybė. „Evangeliškoji giesmė privalėjo aiškinti naujojo tikėjimo tiesas, jas įtvirtinti bendruomenės narių sąmonėje, skatinti laikytis jų praktiniame gyvenime“ (Juška A. 1997: 130). Giesmes kūrė dvasininkai remdamiesi Biblija, psalmėmis, todėl jų giesmės atrodė atitolusios nuo žmonių. „Medžiaga giesmėms pradžioje buvo imama iš lengvesnių grigališkų choralų ir liaudies dainų“ (Motuzas A. 1994: 8). „Vėliau, XVII–XIX a., <...> greta išprotautų, šaltokų teiginių atsirado eilučių, išpuoštų netikėtomis metaforomis, parafrazėmis, antitezėmis, nestokojama šūksnių, klausimų, nuostabos“ (Juška A. 1997: 133).

Lietuvių evangelikų giesmių istorija prasidėjo nuo 1547 m. išleisto Martyno Mažvydo *Katekizmo*. Knyga pradėjo „lietuvių protestantų poezijos istoriją“ (Pociūtė D. 1995: 14). XVII a. giesmynai buvo papildyti, patobulinti: „pamaldumo išraiškai nebeužteko dogmatinių bei bažnytinių metų ciklo giesmių, tolydžio visa žmogaus gyvenamoji aplinka, jos kasdienybė buvo įvardijama per santykio su Dievu prizmę“ (Pociūtė D. 1995: 73). 1589 m. J. Bretkūnas išleidžia giesmių rinkinį *Giesmes Duchauanas*. 1666 m. išleidžiamas Danieliaus Kleino *Naujos giemju knygos*. 1685 m. giesmyną *Naujos su pritarimu wissu Bažnicos musu Lietuvoje Mokitoju pagerintos Giesmju Knygos* išleidžia J. Rikovijus, 1705 m. – Š. Šusteris (*Naujos su pritarimu wissu Bažnicos musu Lietuvoje Mokitoju pagerintos Giesmju Knygos*).

Lietuviai evangelikai liuteronai neperėmė tradicijos giesmes giedoti vokiškuoju choralu. Galima teigti, kad „toku būdu lietuvininkai išreiškė savo etninę savastį – dvasingumą, lyriškumą, giliai pasąmonėje išlikusią senąją baltiškąją pasaulėjautą“ (Juška A. 1997: 135). Muzikologė Daiva Kšanienė pastebi, kad „evangelikų liuteronų giesmė yra ne tik dvasinė, bažnytinė, bet ir neįkainojama meninė vertybė, tad daugiau ar mažiau uždara bažnytinė erdvė jai per siaura“ (Kšanienė D. 2006: 203). Mokslininkė apibūdina, kad liuteronų giesmė, lėmusi kultūrinį lietuvininkų suvokimą, yra „grigališkojo choralo, vokiečių protestantiškojo choralo, mažlietuvių liaudies dainos simbiozė“ (Kšanienė D. 2006: 202).

Draugija 1887 m. MLLG leidinyje (p. 396–406) publikuoja 17 evangelikų giesmių. Giesmės pateikiamos lietuvių kalba ir su natomis. Giesmes, kartu su įvadiniu straipsniu *Proben litauischer Choralmelodieen (Lietuviškų choralinių melodijų bandymai)*, publikavo liuteronų kunigas, lietuvių raštijos tyrinėtojas, *Lietuvių literatūros draugijos* (1882–1889 m.) narys **Karlas Teodoras Voldemaras Hofheincas** (Carl Hoffheinz). Įvadiniame straipsnyje rašoma, kad lietuvių giesmių

melodijos yra panašios į liaudies dainų melodijas. Dabartinio evangelikų liuteronų giesmyno *Pratarmės* autorius, redakcijos komisijos pirmininkas, kunigas Darius Petkūnas teigia: „Nemažai dėmesio [sudarant giesmyną] skiriama Lietuvos liuteronų muzikiniam paveldui – autentiškoms lietuviškoms liaudies melodijoms, kurias XIX–XX a. užrašė vargonininkai ir kunigai“ (Petkūnas D. 2007: 6). Lietuvininkų giesmių ir liaudies dainų panašumą įžvelgia ir muzikologė D. Kšanienė: „prūsų lietuvių liaudies dainai tiek savo melodikos kilme, tiek tekstais labai artima buvo plačiai krašte paplitusi protestantiškoji giesmė, viena svarbiausių ir gyvybingiausių protestantiškojo tikėjimo apeigų sudėtinių dalių“ (Kšanienė D. 1996: 16). Arba: „giedojimas buvo tokia natūrali vidinė dvasinė raiška, kad giesmių melodijas žmonės kūrė patys, neatitrūkdami nuo savo etninių šaknų, religiniams tekstams pritaikydami liaudies melodijas“ (Kšanienė D. 2006: 203). Taigi, giesmėms būdingas liaudies dainų melodingumas.

K. Hofheincas gimė 1823 m. Gumbinėje, mirė 1907 m. Tilžėje. Studijavo Karaliaučiaus universitete, po to dvasininkavo Įsėje, Verdainėje, Tilžėje. Dirbdamas Tilžėje (nuo 1876 m.) įsitraukė į mokslinę veiklą, domėjosi giesmėmis. „Ilgą laiką rinko bažnyčiose giedamų lietuviškų giesmių gaidas“ (Biržiška V. 1956: 285). Tai rodo, jog buvo poreikis fiksuoti lietuviškas giesmes ir išleisti giesmyną. „Išleido rinkinį Mažosios Lietuvos bažnyčiose giedamų lietuviškų giesmių melodijų su pirmaisiais jų tekstų posmais *Giesmių balsai [Litauische Kirchen-Gesänge]*“ (Gineitis L. 2001: 177). Šis giesmynas, *Lietuvių literatūros draugijos* rėmimu, išleistas 1894 m. Draugijos publikuotos K. Hofheincos surinktos giesmės pateko į šio kunigo sudarytą giesmyną. Knygos įvade, parašytame vokiečių kalba, K. Hofheincas paaiškina, kad keletą giesmių spausdino MLLG leidinyje 1887 m. Galima pastebėti, jog tokiu pačiu publikavimo principu, t. y. pateikiant giesmės melodiją ir tik pirmojo posmo žodžius, yra skelbiamos šios nagrinėjamosios giesmės MLLG leidinyje 1887 m. Giesmyne publikuotos visos 17 giesmių, tekstas jame ir MLLG identiškas. Pateikiamos melodijų užrašytojų pavardės, kaip ir MLLG. Skiriasi natų pateikimas leidiniuose. MLLG pateikama pagrindinė giesmės melodija vienam balsui, o giesmyne – natos pritaikytos chorui, keturiems balsams. Giesmyną sudaro 113 numeruotų puslapių, jame publikuota 115 giesmių. Knygos gale yra atskiras giesmių melodijų užrašytojų sąrašas (pavardės atitinka MLLG leidinyje po pavadinimu pateiktas pavardes). Remiantis giesmių paskelbimo MLLG leidinyje ir giesmyno išleidimo datomis, tiriamų giesmių pirmoji publikacija priklauso MLLG leidiniui.

K. Hofheincos gyvenimo laikotarpiu buvo išleistas F. Kuršaičio sudarytas giesmynas *Pagerintos giesmių knygos* (1841) ir Karlo Wilhelmo Otto Glogau *64 giesmės šiuišems iš Giesmių knygos* (1855). „Kai po 1873 m. iš jų [t. y. mokyklų] lietuvių kalba imta guiti, šis [K. Glogau] Giesmynas, kartu su M. Liuterio Mažuoju katekizmu bei Biblijos skaitiniais liko vienintelėmis leistomis vartoti gimtosios kalbos mokymo priemonėmis žemiausiose liaudies mokyklų

(Volkschulen) klasėse“ (Juška A. 1997: 127). Galima svarstyti, jog išleisti K. Hofheincui naują giesmyną tokiomis aplinkybėmis buvo nelengva, o jo giesmyno pasirodymą 1894 m. galima laikyti lietuvių kalbos palaikymo priemone.

Aptiktas negatyvus faktas apie dvasininko pažiūras į lietuvių kalbą: „Tilžės lietuvininkų bažnyčioje 1877 [m.] H[ofheincas] įvedė pamaldas ir vokiečių kalba, o po kelerių metų net uždraudė ją vadinti „lietuvininkų bažnyčia““ (Žemaitaitis A. 2000: 571). Šis teiginys rodo K. Hofheincio veiklos susipriešinimą: kaip žmogus gali domėtis lietuviškomis giesmėmis kai pats vengia lietuviškai kalbėti bažnyčioje? Vadinasi, lietuviškos giesmės kunigui kėlė tik mokslinius interesus iš muzikinės ir kalbinės pusės. Gal net labiau iš muzikinės, nes publikuodamas giesmes MLLG leidiniui jis pateikė tik po pirmąją giesmės posmą kartu su natomis (kituose giesmės posmuose melodija yra tapati pirmajam posmui tad pakanka užrašyti tik pirmojo posmo žodžius).

Be bažnytinės veiklos, darbo susijusio su giesmių rinkimu K. Hofheincas dar „paskelbė straipsnių lietuvių kalbos ir raštijos klausimais, buvo pirmojo lietuvių konservatorių laikraščio *Lietuvos paslas broliams lietuvininkams žinių pranešas* atsakingasis redaktorius“ (Šilutės kraštas. 2000: 147). Jo išspausdintų giesmių tematika yra Dievo garbinimas, malonių prašymas žmogui. Kiekvienos giesmės lietuviškas pavadinimas yra išverstas į vokiečių kalbą.

Pirmoji MLLG leidinyje publikuota giesmė yra *Ak Diwe maloningas*. Po pavadinimu pateikta santrumpa *Lit. Gsgbch. Nr. 386*. Tai yra nuoroda į giesmyną iš kurio buvo perspausdinta giesmė ir jos numeris giesmyne. Vadinasi, K. Hofheincio pateiktos giesmės nebuvo visiškai naujos, jos jau turėjo savo ištakas. Prie giesmės rašomi šie užrašai: *Tilsit-Gennies* ir *Wolff-Tilsit*. Šie užrašai rodo vietovę Tilžę ir pavardes, viena iš jų – Mikelis Genys (Gennies). M. Genys buvo „Karaliaučiaus miesto vidaus misijos misionierius“ (Žemaitis A. 2000: 446). Vienas iš asmenų yra giesmės teksto pateikėjas, o kitas – melodijos. Remiantis giesmių tyrinėtojos D. Pociūtės sudarytu XVI–XVII a. Prūsų Lietuvos bažnytinių giesmių sąrašu (žr. Pociūtė D. 1995), galima nustatyti ankstesnius už MLLG giesmių šaltinius. Pavyzdžiui, ši giesmė prieš MLLG publikuota D. Kleino ir J. Rikovijaus giesmynuose. D. Pociūtė pažymi, jog giesmės tipas yra paskutiniojo teismo giesmė ir ji yra verstinė. Jos teksto autorius yra E. Alberus, o į lietuvių kalbą vertė – J. Hurtelijus. Jonas Hurtelijus (1610–1666) buvo Ragainės klebonas, vertė ir pats kūrė giesmes, kurių dalis buvo paskelbta D. Kleino giesmyne.

Antrosios ir trečiosios giesmių tekstai sutampa, skiriasi natos, o pavadinimai – panašūs. Pirmoji vadinasi *Ak gražus Dangau – Amže ak saldus*, o antroji – *Ak gražus Dangau*. Prie abiejų yra šaltinio nuoroda *Lit. Gsgbch. Nr. 386*. Pirmąją giesmę pateikė *Piktuopen-Leeas* ir *Gennies-Tilsit*, antrąją – *Tilsit-Gennies* ir *Wolff-Tilsit*. D. Pociūtė nėra įtraukusi šios giesmės į XVI–XVII a. giesmių sąrašą, vadinasi giesmė yra vėlyvesnio leikotarpio.

Ir daugiau K. Hofheinco pateiktų giesmių nėra įtraukta į D. Pociūtės giesmių sąrašą. Tai rodo, kad giesmės *Ak, Jezau, kurs Dangu; Ak jus Waikai Karalystes; Ak kur keliauji tu; Ak tikrasis Krikszcionums; Ak tu Swieto Budawone; Ar tai ne Džiaugsmas bus* (1 variantas); *Ar tai ne Džiaugsmas bus* (2 variantas); *Didelis Prarake!; Pilnos Rankos; Triump! Triump! sžtay pergalis* yra sukurtos XVIII amžiuje. Prie jų taip pat pateikiami melodijų užrašytojai (daugiausia M. Genys), užrašymo vieta (daugiausia Tilžė), nurodomas giesmės numeris to laikotarpio giesmyne. Beje, K. Hofheinco pavardė yra parašyta tik prie 2 giesmių. Tai rodo, jog pats kunigas giesmių nerinko tiesiogiai iš žmonių, jam priklauso jų publikacijos MLLG leidinyje autorystė. Kaip matyti, giesmės *Ar tai ne Džiaugsmas bus* ir *Ak gražus Dangau* turi po du variantus. D. Kšanienė paaiškina, kodėl taip buvo: „kadangi daugumos giesmynų sudarytojai nežymėdavo giesmių gaidų, tai jų melodijos, eidamos iš lūpų į lūpas modifikavosi, kito, skirtingose vietovėse įgydamos savitų, specifinių bruožų“ (Kšanienė D. 1996: 20). Vadinasi giesmėms, kaip ir liaudies dainoms, būdingas variantiškumas.

Giesmė *Ak Rauda! ak Deja!*, anot D. Pociūtės, yra originali Melchioro Švobos (1624–1663) sukurta išpažinties giesmė, kuri buvo publikuota 1705 m. Š. Šusterio giesmyne. *Aukszcžiausamui Tewui* giesmė yra verstinė. Ją parašė M. Weiss, o išvertė J. Kleinas. Giesmė buvo spausdinta D. Kleino, Š. Šusterio, J. Rikovijaus giesmynuose. Giesmė *Asz linksminos ir Duszia* yra verstinė, kurią vertė M. Švoba. Giesmės autorius nežinomas. Giesmė buvo publikuota D. Kleino, Š. Šusterio, J. Rikovijaus giesmynuose. Laidotuvių giesmė *Guliu palaidotas gražey* yra išversta D. Kleino, o autorius – P. Hagen. Buvo publikuota ten pat kaip ir prieš tai aprašyta giesmė.

Dabartiniame evangelikų liuteronų giesmyne *Krikščioniškos giesmės* (2008) kai kurių MLLG leidinyje ir giesmyne spausdintų giesmių melodijų užrašytojas nurodytas M. Genys ir giesmės šaltinio metai (t. y. 1894 m.). Greičiausiai 1894 m. yra nuoroda į K. Hofheinco sudarytą giesmyną *Giesmių balsai*, kuris buvo išleistas tais pačiais 1894 m. Nebuvo pastebėta, jog ta pati melodija (kartu ir tekstai) jau buvo publikuoti anksčiau MLLG leidinyje 1887 m. Šis faktas dar kartą įrodo, jog keletas K. Hofheinco giesmių buvo publikuota anksčiau už giesmyno *Giesmių balsai* išleidimą.

Dar 1 protestantiška giesmė su natomis pateikiama 1897 m. 22 MLLG sąsiuvinyje (p. 415–416). Ją publikuoja **Eduardas Volteris**. Prie giesmės parašytame komentare nurodoma, jog tai yra sena šventa giesmė, kurią giedojo Matulionė (65 m.) ir ji užrašyta per Matulį 1885 m. Kupiškyje. Vėliau ši giesmė iš MLLG buvo perspausdinta E. Volterio knygoje *Lieder aus dem Gebiete der Dsuken und des alten Sudauerlandes und ein geistliches Lied aus Kupischken*. Draugija šią giesmę publikavo pirmoji. Spausdindama giesmes *Lietuvių literatūros draugija* siekė parodyti lietuvininkų bažnytinių giesmių giedojimo tradicijas.

IŠVADOS

1. *Lietuvių literatūros draugijos* MLLG leidinys turėjo didelę reikšmę lietuvių kultūrai ir literatūrai. Didžiąją dalį šiame darbe nagrinėjamų tautosakos tekstų MLLG leidinys publikavo pirmasis (buvo publikuoti 263 tautosakos tekstai iš visų etnografinių regionų). Draugija, skelbdama tautosakos publikacijas savo leidinyje, dar ir rūpinosi atskirų tautosakos knygų leidyba. Draugijos iniciatyva 1898 m. buvo išleista K. Jurkšaičio knyga *Litauische Märchen und Erzählungen (Lietuviškos pasakos ir pasakojimai, surinkti iš įvairių dialektų, o daugiausia iš Galbrasčių)*. Tačiau pirmosios K. Jurkšaičio surinktų pasakų publikacijos buvo paskelbtos MLLG. Jono Šliūpo publikuota *Pasaka apie zveji* lietuvių tautosakos šaltiniuose yra užfiksuota tik 3 kartus. Tarp šių 3 variantų MLLG leidinio, kaip šaltinio, nuorodos LPTK kataloge nėra. Taigi, *Pasaka apie zveji* galėtų būti įtraukta į LPTK katalogą kaip ketvirtasis *Velniui pažadėtas jaunuolis tampa kunigu* pasakos tipo variantas (AT 811). J. Jasiulaičio publikuota pasaka *Žaltėnė* skiriasi nuo kitų pasakų, tuo kad turi įžangą, kurioje autorius aiškina apie pasakų rinkimo svarbą. Publikacijos reikšmė – parodyti, kad yra užfiksuota tik nedidelė dalis lietuvių liaudies tautosakos ir būtinas tolimesnis jos rinkimo darbas. Ne visos MLLG leidinyje publikuotos pasakos yra įtrauktos į LPTK katalogą. Visos A. Janulaičio surinktos Malavėnų krašto dainos nebuvo išleistos atskiru leidiniu. MLLG leidinio nuopelnas šioms dainoms yra tai, kad jos visos (140 dainų yra nemažas skaičius publikacijai) buvo publikuotos vienoje vietoje. MLLG leidinys buvo pirmasis publikavęs Chr. Barčo surinktas Mažosios Lietuvos dainas (1881 m.), ne visos jos pateko į vėliau jo sudarytą *Dainų balsų* (1886–1889) dainyną. MLLG spausdino pilną dainos tekstą lietuvių kalba šalia pateikiant dainos vertimą į vokiečių kalbą, o *Dainų balsai* – tik pirmąjį dainos posmą lietuviškai. MLLG leidinyje lietuviškai publikuoti pilni dainų tekstai yra vertingesni lietuvių kultūrai. Taip pat ir A. Becenbergerio dainas MLLG publikavo pirmasis. Tautosakos tekstų publikavimas MLLG leidinyje buvo neapibrėžtas – spausdinti bet kokio regiono ir žanro kūriniai, visi norintys galėjo publikuoti tautosaką. MLLG neapsiribojo vien Mažosios Lietuvos tautosakos publikavimu, nors leidinį leidusi draugija buvo įsikūrusi jos teritorijoje – Tilžėje. Nepaisant to, *Lietuvių literatūros draugija* buvo reikšminga institucija skatinusi mokslinį darbą sieti su tautosakos rinkimu. O tautosakos kūriniai atspindėjo gyvąją lietuvių kalbą, kuria buvo domimasi iš mokslinės pusės dėl germanizacijos įtakos.

2. Be tautosakos kūrinių MLLG leidinyje dar publikuojami 22 literatūriniai tekstai. Didžiojoje Lietuvoje lenkėjimo įtakai priešinosi S. Daukantas. MLLG leidinyje publikuotose jo veikalų *Budas Senowięs Lėtuwiu* (1845) ir *Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje* (1850) ištraukose atsispindi lietuvių istorija ir tradicinis gyvenimas. Draugija į šiuos veikalus

žiūrėjo kaip į mokslinę medžiagą apie lietuvių tautos etnografiją ir tautosaką. J. Andziulaičio-Kalnėno *Laidotuviu pamokslas vartojamas Žiamaitijoje, laike iszleidimo lavono isz namu*, be MLLG leidinio, daugiau nėra niekur publikuotas ir užfiksuotas. MLLG vienintelis 1887 m. publikavo mažai žinomą mirusiojo išlydėjimo kalbą. 1896 m. draugija pirmoji publikavo D. Poškos kūrybą. 1885 m. MLLG leidinyje publikuotas A. Strazdo eilėraštis *Kiškis* iš knygos *Giesmes Svietiszkas ir Szventas* (1814). 1884 m. knygą perspausdinęs J. Miglovara šį eilėrašį paveikė sava kūryba. MLLG leidinyje publikuojamas autentiškasis A. Strazdo eilėraštis, taip norėta parodyti pirminį originalųjį jo variantą. 1892 m. MLLG leidinys pirmasis publikuoja J. Želvavičiaus poemos *Gesmes arba Poezija Kuniga Jozepa Želvovicz. Pirma Dalis: ape Seną Zokaną* (1858) prakalbą. Kaip matyti, ne tik tautosakos, bet ir literatūros srityje, MLLG leidinys kai kuriuos tekstus publikavo pirmasis.

3. 1887 m. MLLG pirmasis publikavo 17 evangelikų liuteronų dvasininko K. Hofheinco surinktų evangelikų giesmių. Įvadiniame straipsnyje prieš giesmes jis nurodo, kad giesmių melodijos labai panašios į lietuvių liaudies dainų melodijas. *Lietuvių literatūros draugija* rėmė K. Hofheinco 1894 m. sudaryto giesmyno *Giesmių balsai (Litauische Kirchen-Gesänge)* leidybą. Šiame giesmyne įtrauktos MLLG leidinyje esančių giesmių publikacijos. Viena E. Volterio giesmė MLLG leidinyje publikuojama pirmą kartą. Giesmių publikacijomis norėta parodyti lietuvininkų giedojimo tradicijas, o giesmių melodijų lyginimas su liaudies dainų melodijomis rodo mokslinį susidomėjimą giesmėmis.

LITERATŪRA

Šaltinis:

1. Mitteilungen der litauischen litterarischen Gesellschaft, Heft 1–31. 1880–1912. Heidelberg: Carl Winters Universitätsbuchhandlung.

Literatūra:

1. Aleknavičienė O. 2013. Jono Bretkūno Postilė (1591): nuo Lietuvių literatūros draugijos Tilžėje iki matendarano Jerevane. Archivum Lithuanicum. T. 15. Vilnius: Lietuvių kalbos institutas, p. 113–140.
2. Aleksandravičius E. 1993. Simono Daukanto knygų leidėjas Ksaveras Kanapackis. Lietuvių atgimimo istorijos studijos. T. 5. Simonas Daukantas. Vilnius: Viltis, p. 118–132.
3. Andriulis V. 2005. Janulaitis Augustinas. Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 8. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 527.
4. Andriulis V. 1972. Augustinas Janulaitis (1878–1950) biobibliografija. Vilnius: Lietuvos TSR valstybinė respublikinė biblioteka.
5. Basanavičius J. 1904. Lietuviškos pasakos yvairios. T. 2. Chicago: Lietuva. [Žiūrėta 2015 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/LNB/C1C1R0000097445>>.
6. Basanavičius J. 1902. Lietuviszkos pasakos. Shenandoah: Dirvos. [Žiūrėta 2015 m. balandžio 7 d.]. Prieiga per internetą: <http://www.epaveldas.lt/recordDescription/LNB/LNB01D540F3_2>.
7. Baublys A. 2006. Klaipėdos krašto dvasinis paveldas – europinių kultūrų sąveikos kontekste. Mažosios Lietuvos kultūros paveldas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 250–259.
8. Biržiška V. 1990. Aleksandrynas: senųjų lietuvių rašytojų, rašiusių prieš 1865 m., biografijos, bibliografijos ir biobibliografijos. T. 3. Vilnius: Sietynas.
9. Biržiška V. 1956. Hoffheinzas Karolis Tadas Valdemaras. Lietuvių enciklopedija. T. 8. Boston, Mass: Lietuvių enciklopedijos leidykla, p. 285.
10. Bončkutė R. 2001. Daukantas Simonas. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 108.

11. Bončkutė R. 2011. Valiūnas Silvestras. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 531.
12. [Brakas A.] 1937. Aukuras – draugija tautos kultūrai kelti: penkiolikos metų sukakties proga: Mažosios Lietuvos kultūrinio gyvenimo žinios. Klaipėda.
13. Burkšaitienė L. 2000. Pratarinė antrajam leidimui. Christianas Bartschas. Dainų balsai. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, p. 9–14.
14. Bušmienė S. 1973. Eduardas Volteris: biobibliografija. Vilnius: Pergalė.
15. Čepaitienė A. 2013. Gyvenimo etnografija: vietos, struktūros ir laikas. Besikeičianti Lietuva XX amžiuje. Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla.
16. Čepaitienė A. 2011. Etnologijos (etnografijos) ištakos ir valstiečio atradimas Lietuvoje. Lietuvos etnologija: socialinės antropologijos ir etnologijos studijos. Nr. 11(20). Vilnius: Lietuvos istorijos institutas.
17. Čepienė I. 2008. Lietuvių etninė kultūra: raidos įžvalgos. Vilnius: Alma litera.
18. Čiurlionytė J. 2000. Ch. Bartscho melodijų rinkinys „Dainų balsai“. Christianas Bartschas. Dainų balsai. Vilnius: Lietuvos muzikos akademija, p. 15–27.
19. Daukantas S. 1976. Raštai. T. 2. Vilnius: Vaga.
20. Gineitis L. 2001. Hofheincas (Hoffheinz) Karlas Teodoras Voldemaras. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 177.
21. Gineitis L. 1957. Antano Strazdo dainos. Antanas Strazdas. Raštai. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla: p. 5–22.
22. Girdzijauskas J. 2001. Lietuvių literatūros istorija: XIX amžius. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
23. Girdzijauskas J. 1991. Lietuvių pasaulietinės poezijos pradžia. Antanas Strazdas. Giesmės svietiškos ir šventos. Vilnius: Vaga, p. 5–6.
24. Grigas K. 1993. Beletristinio ir mokslinio stiliaus pradai Simono Daukanto *Būde*. Lietuvių atgimimo istorijos studijos. T. 5. Simonas Daukantas. Vilnius: Viltis, p. 133–141.
25. Ivinskis Z. 1936. Lietuvių kultūros istorikas Simanas Daukantas. Naujoji romuva. Nr. 12, p. 275–278.
26. Ivinskis Z. 1936. Simanas Daukantas ir Lietuvos istorija. Naujoji romuva. Nr. 11, p. 247–250.
27. Jonynas A. 1984. Lietuvių folkloristika. Vilnius: Vaga.
28. Jonynas A. 1979. Gaivinanti tautosakos srovė. Vilnius: Vaga.
29. Jucevičius L. 1975. Mokyti žemaičiai. Vilnius: Vaga.

30. Juška A. ir kt. 2000. Jacoby (Jakobis) Carl Rudolph. Mažosios Lietuvos enciklopedija. T. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 618–619.
31. Juška A. 1997. Lietuvos Bažnyčia XVI–XX amžiuje. Klaipėda: Klaipėdos universiteto leidykla.
32. Karaška. A. 2007. Etninė muzika. Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 12. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 281–284.
33. Kaunas D. 2008. Lietuvių literatūros draugija. Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 13. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 173.
34. Kaunas D. 1987. Mažosios Lietuvos bibliotekos (iki 1940 metų). Vilnius.
35. Kazlauskienė B. 1977. Vestuvinės dainos jaunojo pusėje. Lietuvių liaudies dainų katalogas. T. 3. Vilnius: Vaga.
36. Kerbelytė B. 2011. Lietuvių tautosakos kūrinių prasmės. Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
37. Kerbelytė B. 2007. Žemaičių pasakos XIX a. ir XX a. pradžioje. Tautosakos darbai. T. 34. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 54–67.
38. Kerbelytė B. 2005. Liaudies pasakos prasmė. Vilnius: Presvilka.
39. Kerbelytė B., Gustainienė A. 2001. Pasaka. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 372–373.
40. Kerbelytė B. 1999. Lietuvių pasakojamosios tautosakos katalogas. T. 1. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
41. Kerbelytė B. 1995. Įvadas. Lietuvininkų žodis. Kaunas: Litterae universitatis, p. 221–229.
42. Kerbelytė B. 1981. Lietuvių rašytojų surinktos pasakos ir sakinės. Vilnius: Vaga.
43. Korsakas K., Kruopas J. 1957. Laikotarpio literatūros būdingesnieji bruožai ir jos kalbinės ypatybės. Lietuvių literatūros istorijos chrestomatija. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, p. 221–233.
44. Kšanienė D. 2006. Mažosios Lietuvos lietuvių muzikinė kultūra: tradicijos ir jų tautos galimybės šiandien. Mažosios Lietuvos kultūros paveldas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 201–215.
45. Kšanienė D. 1996. Muzika Klaipėdos krašte. Kaunas: Europa.
46. Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba. T. 2.: 1862–1904. Kn. 2. R–Ž. Vaizduojamasis menas. Afišos. Gaidos. Žemėlapiai. 1988. Vilnius: Mintis.
47. Lietuvos TSR bibliografija. Serija A. Knygos lietuvių kalba. T. 2.: 1862–1904. Kn. 1. A–P. 1985. Vilnius: Mintis.
48. Laurynaitis V. 2011. Dionizas Poška. Vilnius: Edukologija.

49. Lukšienė M. 1957. XIX a. vidurio poezija. Lietuvių literatūros istorija. T. 1. Feodalizmo epocha. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, p. 506–538.
50. Lukšienė M. 1955. Simonas Daukantas. Raštai. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla, p. 3–35.
51. Mažiulis A. 1966. Želvys (Żelwowiec, Żelwawicze) Juozapas. Lietuvių enciklopedija. T. 35. Boston, Mass: Lietuvių enciklopedijos leidykla, p. 193.
52. Merkys V. 2003. Daukantas Simonas. Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 4. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, 529–530.
53. Merkys V. 1991. Simonas Daukantas. Vilnius: Vyturys.
54. Merkys V. 1976. Būdas senovės lietuvių, kalnėnų ir žemaičių. Raštai. T. 1. Vilnius: Vaga, p. 745–748.
55. Merkys V. 1976. Pasakojimas apie veikalus lietuvių tautos senovėje. Raštai. T. 2. Vilnius: Vaga, p. 795–798.
56. [Mikelkevičius M.] 1938. Šaulys prof. Aug. Janulaitis: jo 60 m. proga. Trimitas. Nr. 13, p. 317.
57. Mikšytė R. 1976. Paaiškinimai. Silvestras Valiūnas. Ant marių krašto. Vilnius: Vaga, p. 216–240.
58. Milius V. 1993. Mokslo draugijos ir lietuvių etnografija (XIX a. antroji pusė – XX a. pirmoji pusė). Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla.
59. Misevičienė V. 1982. Šeimos dainos. Lietuvių liaudies dainų katalogas. T. 5. Vilnius: Vaga.
60. Misevičienė V. 1972. Darbo dainos. Kalendorinių apeigų dainos. Lietuvių liaudies dainų katalogas. T. 1. Vilnius: Vaga.
61. Motuzas A. 1994. Apie Mažosios Lietuvos apeigines religines liaudies giesmes. Mažosios Lietuvos liaudies instrumentai ir apeiginė muzika. Vilnius: Apyaušris, p. 8–10.
62. Nakienė A. 2011. Eduardo Volterio lietuvių tautosakos garso įrašai ir juose įamžinti senoviniai dainavimo būdai. Tautosakos darbai. T. 42. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 170–193.
63. Nastopka K. 1971. Juozas Andziulaitis-Kalnėnas. Rašai. Vilnius: Vaga, p. 5–19.
64. Petrikaitė J. 2008. Silvestro Valiūno „Birutės“ folkloriniai variantai. Tautosakos darbai. T. 35. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 175–183.
65. Pivoras S. 1993. Vargo pelė: Lietuvos nacionalinės istoriografijos pradininkas Simonas daukantas. Lietuvių atgimimo istorijos studijos. T. 5. Simonas Daukantas. Vilnius: Viltis, p. 69–89.

66. Pociūtė D. 1995. XVI–XVII a. protestantų bažnytinės giesmės: Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė ir Prūsų Lietuva. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
67. Pocyte S. 2006. Mažosios Lietuvos kultūros istorijos paveldas: tyrimų problematika ir būklė. Mažosios Lietuvos kultūros paveldas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 9–18.
68. Poška D. 1959. Raštai. Vilnius: Valstybinė grožinės literatūros leidykla.
69. Racėnaitė R. 2013. Folklorinė atmintis: retrospektyvus santykis su vieta lietuvių liaudies sakmėse. Tautosakaos darbai. T. 46. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p.107–131.
70. Radauskienė M. 2005. Pasakojamoji žemaičių tautosaka. Žemaičių žemė. Nr. 1, p. 38–48. [Žiūrėta 2015 balandžio 16 d.]. Prieiga per internetą: <<http://samogitia.mch.mii.lt/TAUTOSAKA/pasaktautosak.lt.htm>>.
71. Ramoškaitė Ž., Sliužinskas R. 2000. Bartsch (Barčas) Christian. Mažosios Lietuvos enciklopedija. T. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 147.
72. Razauskas D. 2013. Dieviškoji daina. Liaudies kultūra. Nr. 3. Vilnius: LTSR Mokslinis metodinis kultūros centras, p. 11–17.
73. Sabaliauskas A. 2007. Kuršaitis Aleksandras Teodoras. Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 11. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 317.
74. Sabaliauskas A. 2005. Jacoby Carl Rudolph (Karlus Rudolfas Jakobis). Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 8. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 465.
75. Sabaliauskas A. 2000. Jurkšaitis, Jurkschat Kristupas. Mažosios Lietuvos enciklopedija. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 676–677.
76. Sadauskienė J. 2014. Emocijos kaip objektas lietuvių dainų tyrinėjimuose. Tautosakos darbai. T. 48. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 29–52.
77. Saldžiūnas K. 2001. Andziulaitis-Kalnėnas Juozas. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 22.
78. Sauka D. 2007. Lietuvių tautosaka. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
79. Sauka L. 2007. Pasaka Eglė žalčių karalienė. T. 1. Lietuvių variantai. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
80. Sauka L. 2006. Šiandieninio lietuvių tautosakos mokslo literatūrinis estetinis užnugaris. Tautosakos darbai. T. 31. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 58–65.
81. Sauka L. 1995. Paaiškinimai. Lietuviškos pasakos įvairios. Vilnius: Vaga, p. 423–459.
82. Sauka L. 1978. Lietuvių liaudies dainų eilėdara. Vilnius: Vaga.
83. Skrodenis S. 2010. Folkloras ir gyvenimas. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.

84. Skurdenienė I. 1994. Tautinės savimonės ir pagoniškosios kultūros sąsajos XIX a. pradžioje. Devynioliktan amžiu įžengus. Vilnius: Pradai, p. 9–30.
85. Slaviūnas Z. 2007. Raštai T. 2. Liaudies dainos, liaudies muzika ir muzikos instrumentai, papročiai. Vilnius: Vilniaus pedagoginio universiteto leidykla.
86. [Smetona A.] 1938. Prof. Augustinas Janulaitis. Lietuvos aidas. Nr. 123, p. 3.
87. Stundžienė B. 2001. Daina. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 103–104.
88. Sūdžius P. 1934. Vargo pelė. Seda. [Žiūrėta 2014 m. birželio 12 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.epaveldas.lt/object/recordDescription/KVB/C130000484789>>.
89. Šilutės kraštas: enciklopedinis žodynas. 2000. Hofheincas (Hoffheinz) Karlas Teodoras Valdemaras. Šilutė: Prūsija, p. 147.
90. Šlekys J. 2001. Koncevičius Jonas. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 242.
91. Šmitienė G. 2009. Subjektyvumo klausimas tiriant folklorą. Tautosakos darbai. Nr. 37. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 83–100.
92. Tumas J. 1907. Kun. Juozas Želvis (Želvavičė). Draugija. Nr. 1, p. 10–17. [Žiūrėta 2014 m. birželio 29 d.]. Prieiga per internetą: <<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do?biExemplarId=23396&biRecordId=3395>>.
93. Tumelis J. 1991. Žinios apie egzempliorius. Antanas Strazdas. Giesmės svietiškos ir šventos. Vilnius: Vaga, p. 59–63.
94. Ūsaitytė J. 2007. Dainos. Visuotinė lietuvių enciklopedija. T. 12. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 264–265.
95. Vaidila A. 1938. Prof. A. Janulaičiui 60 metų. Kultūra. Nr. 3, p. 222–223.
96. Vanagas V. 2001. Strazdas Antanas. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 471–472.
97. Vanagas V. 2001. Šliūpas Jonas. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 493.
98. Vanagas V. 2001. Volteris Eduardas. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 549.
99. Vanagas V. 2001. Želvavičius Želvys Juozapas. Lietuvių literatūros enciklopedija. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 557–558.
100. Vanagas V. 1994. Dionizas Poška. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
101. Vanagas V. 1974. Antanas Strazdas ir jo kūryba. Antanas Strazdas. Giesmė apie siratas. Vilnius: Vaga, p. 5–20.

102. [Vileišis J.] 1938. Prof. Aug. Janulaitis – jo 40 m. darbo sukaktį minint. Lietuvos žinios. Nr. 63, p. 5.
103. Volteris E. 1938. Lietuviškosios praeities ir dabarties tyrinėjimai: laukiama lituanistikos instituto. XX amžius. Nr. 63, p. 5.
104. Zinkevičius Z. 2008. Mažosios Lietuvos indėlis į lietuvių kultūrą. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas.
105. Zinkevičius Z., Tamulynas L. 2000. Bezzenberger (Becenbergeris) Adalbert. Mažosios Lietuvos enciklopedija. T. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 169–170.
106. Želvovicz J. 1858. Gesmes arba Poezija Kuniga Jozepa Želvovicz. Pirma Dalis: ape Seną Zokaną. Vilnius: Jozapo Zavadzkie spaustuvė. [Žiūrėta 2014 m. birželio 29 d.]. Prieiga per internetą:
<<http://www.epaveldas.lt/vbspi/biRecord.do;jsessionid=DB54B4D95F594B3EF81D029F8EF4B733?biRecordId=22>>.
107. Žemaitaitis A. 2000. Gennies (Genys) M. Mažosios Lietuvos enciklopedija. T. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 446.
108. Žemaitaitis A. 2000. Hoffheinz (Hofhaincas) Karl Theodor Waldemar. Mažosios Lietuvos enciklopedija. T. 1. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos institutas, p. 570–571.
109. Žmuida E. 2011. Daukantas Simonas. Literatūros enciklopedija mokyklai. Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, p. 86.
110. Žukas S. 1988. Simonas Daukantas. Kaunas: Šviesa.